# Stemmen zonder drempels

*Onderzoek van de rekenkamer naar de toegankelijkheid van het stemproces in Ooststellingwerf - september 2026*

OOSTSTELLINGWERF

# Inhoudsopgave


**Voorwoord** ..... **2**

**Leeswijzer** ..... **3**

**Bestuurlijke nota** ..... **4**

**Beschouwing** ..... **5**

**Aanbevelingen** ..... **10**

**Antwoord op de onderzoeksvragen** ..... **13**

**Bestuurlijke reactie** ..... **15**

**Nawoord** ..... **16**

**Nota van bevindingen** ..... **17**

**1. Inleiding** ..... **18**

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek ..... 18

1.2 Vraagstelling ..... 19

1.3 Werkwijze en normenkader ..... 19

**2. Het fundament: landelijke kaders voor toegankelijkheid** ..... **21**

2.1 Het juridisch kader: Wet- en regelgeving ..... 21

2.2 Het beleidskader: Landelijke ambitie in het actieplan Toegankelijk stemmen ..... 21

2.3 Het ondersteunend kader: Handreikingen en literatuur ..... 22

**3. Toegankelijkheid van de stemlocaties** ..... **24**

3.1 De basis: wat we wisten over de stemlocaties voordat we aan de schouw begonnen ..... 24

3.2 Blik op de locaties: de resultaten van de schouw ..... 25

3.3 Blik op de locaties: de resultaten van de enquête onder voorzitters en bijzonderheden uit de processen-verbaal ..... 28

3.4 Duiding van de uitkomsten ..... 30

**4. Achter de schermen: de organisatie van de verkiezingen** ..... **37**

4.1 Organisatie en teamstructuur ..... 37

4.2 Richtlijnen, draaiboeken en professionalisering ..... 37

4.3 Budget en specifieke voorzieningen ..... 38

4.4 Fysieke toegankelijkheid ..... 39

4.5 Informatievoorziening door de gemeente aan inwoners ..... 40

4.6 Informatievoorziening door het college van b. en w. aan de gemeenteraad ..... 43

4.7 Evaluatie ..... 44

**Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording** ..... **45**

Belangrijke begrippen ..... 46

**Bijlage 2 Bronnenlijst** ..... **47**

**Bijlage 3 Werkwijze locatieschouw** ..... **48**

**Bijlage 4 Toetsing aan het normenkader** ..... **52**

**Bijlage 5 Relevante wetsartikelen en internationale verdragen** **59**

**Bijlage 6 Lijst met bezochte stemlocaties** ..... **61**

## Voorwoord

Voor u ligt een rapport dat met de medewerking van velen tot stand is gekomen. Een onderzoek naar toegankelijkheid doe je immers samen, en de rekenkamer is dan ook iedereen die heeft meegeholpen zeer dankbaar.

Allereerst willen we de voorzitters en leden van de stembureaus bedanken voor hun hulp tijdens de schouw en het invullen van de enquête. Daarnaast danken we de werkgroep Toegankelijkheid. Dit gesprek gaf ons waardevolle inzichten in hoe inwoners met een fysieke beperking en/of lagere basisvaardigheden het stemmen ervaren.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar het ambtelijke Team Verkiezingen van de gemeente. Zij hebben ons tijdens hun drukste periode fantastisch gefaciliteerd. We kregen alle benodigde documenten, waren welkom bij de instructieavonden voor voorzitters en stembureauleden en konden via hen de enquête uitzetten bij de voorzitters van de stembureaus. Dat zij na afloop ook nog de tijd namen om hun eigen visie op de toegankelijkheid met ons te delen, vroeg extra inzet in een al intensieve tijd. Dit verdient een dikke pluim. Tot slot had dit onderzoek nooit op deze schaal plaats kunnen vinden zonder ons grote team van schouwers dat in de drie gemeenten op pad is gegaan. Bedankt voor jullie onmisbare inzet!

In een democratische samenleving is het belangrijk dat iedereen gemakkelijk en zelfstandig gebruik kan maken van zijn of haar kiesrecht. Als er drempels zijn — letterlijk of figuurlijk — beïnvloedt dat hoe goed de verkiezingsuitslag de hele maatschappij weerspiegelt. Met dit onderzoek hoopt de rekenkamer bij te dragen aan een inclusievere samenleving, waarin stemmen voor iedereen écht toegankelijk is.

Namens de rekenkamer,

Hanneke Vervoort
Voorzitter

## Leeswijzer

In dit rapport leest u eerst een beschouwing over het onderwerp en de resultaten van het onderzoek. Daarna volgen de aanbevelingen van de rekenkamer.

De rekenkamer kiest bewust voor een bestuurlijke nota met een beschouwing in plaats van een apart hoofdstuk met 'harde' conclusies. Uit het onderzoek blijkt namelijk dat de onderzoeksresultaten zich niet lenen voor een eenduidig oordeel, maar dat er sprake is van schuring tussen de landelijke kaders van de rijksoverheid, de lokale en praktische realiteit van de gemeente en de behoeften van inwoners met een beperking of lage basisvaardigheden. Het waarborgen van toegankelijkheid vraagt om het maken van bewuste keuzes en het afwegen van wat lokaal acceptabel en haalbaar is. De beschouwing biedt de nodige duiding bij deze verschillende perspectieven en vormt daarmee het fundament voor de aanbevelingen en het beknopte antwoord op de onderzoeksvragen.

Na de bestuurlijke nota volgt de nota van bevindingen. Dit is het feitenrelaas van het onderzoek waarop de bestuurlijke nota is gebaseerd.

Hoofdstuk 1 van de nota van bevindingen is een inleiding op het onderzoek. In hoofdstuk 2 leest u meer over de landelijke regels en het beleid voor toegankelijke stembureaus. Hoofdstuk 3 gaat over de fysieke toegankelijkheid van de stembureaus in de gemeente. De rekenkamer heeft op de dag van de gemeenteraadsverkiezingen alle stemlocaties in de gemeente bezocht en beoordeeld op bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid. In hoofdstuk 4 staat de organisatie en evaluatie van de verkiezingen centraal. Ook kijken we hier naar de sociale toegankelijkheid van het stemproces, met aandacht voor duidelijke taal, laaggeletterdheid en de manier waarop inwoners worden geholpen.

In de bijlagen vindt u onder andere de onderzoeksverantwoording en het ingevulde normenkader. Bij elke onderzoeksvraag horen normen waarmee de rekenkamer de situatie in de gemeente heeft beoordeeld.

## Bestuurlijke nota

## Beschouwing

Elke Nederlander moet gebruik kunnen maken van zijn of haar actieve kiesrecht, als hij of zij aan de voorwaarden daarvoor voldoet. Dat is vastgelegd in de Kieswet [1]. Maar, voor zo'n 2 miljoen Nederlanders (dat komt neer op ongeveer 1 op de 9 inwoners) is zelfstandig stemmen helemaal niet zo vanzelfsprekend. Dit kan onder andere komen door een lichamelijke, mentale of zintuiglijke beperking en/of door bijvoorbeeld moeite met lezen, een (licht) verstandelijke beperking of dementie[2]. De overheid neemt dan ook maatregelen om het actieve kiesrecht ook voor deze grote groep Nederlanders toegankelijk te maken. Dit zijn zowel maatregelen die op landelijk niveau genomen moeten worden als maatregelen die op lokaal niveau, door gemeenten, genomen moeten worden, elke keer dat zij verkiezingen organiseren.

De rekenkamer heeft onderzoek gedaan naar de toegankelijkheid van het stemproces bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2026. Met het stemproces wordt het gehele traject bedoeld vanaf de voorbereiding op het stemmen, zoals het raadplegen van informatie thuis, tot en met het uitbrengen van de stem en het deponeren van het stembiljet in de stembus. Bij het wegen en interpreteren van de uitkomsten van dit door de rekenkamer uitgevoerde onderzoek zijn drie perspectieven van belang. Voorop staat het perspectief van inwoners met een beperking of met lage basisvaardigheden. Daarnaast zijn zowel het gemeentelijk perspectief als het perspectief van de Rijksoverheid van belang. Deze bespreken we per perspectief in de volgende paragrafen, gevolgd door wat deze perspectieven volgens de rekenkamer betekenen voor de uitkomsten van dit onderzoek.

[1] Kiesgerechtigdheid - Kiesraad. Geraadpleegd november 2025
[2] Toegankelijk Stemmen Actieplan - Min BZK, VNG, Kiesraad en NVVB

### Het perspectief van inwoners met een beperking of lage basisvaardigheden

Wanneer stemmen voor jou makkelijk is en je geen problemen ervaart bij het uitbrengen van je stem is de kans groot dat je het als een simpele handeling ziet. Je bepaalt op wie je gaat stemmen aan de hand van informatie die je daarover hoort, leest en ziet. Je pakt je paspoort en je stempas en je loopt het stembureau binnen. Je kleurt een vakje rood en gaat weer naar huis. Je staat er niet bij stil dat dit voor anderen misschien moeilijker kan zijn dan voor jouzelf.

Voor inwoners met een beperking en/of lage basisvaardigheden is deze gang naar het stembureau een stuk minder makkelijk of vanzelfsprekend. Eerdere onderzoeken laten zien dat stemlocaties vaak beperkt of niet toegankelijk zijn, maar ook dat informatie over verkiezingen en hoe inwoners hun stem kunnen uitbrengen minder of niet toegankelijk is. Denk aan informatie over verkiezingen die niet altijd geschreven is in begrijpelijke taal of aan stemlocaties die niet zelfstandig te betreden zijn door mensen die gebruik moeten maken van een rolstoel omdat bijvoorbeeld een toegangsdeur niet te openen is vanuit die rolstoel. Dit is één van de redenen waarom de rijksoverheid met het actieplan toegankelijk stemmen is gekomen.

Tijdens onze schouw en in de gesprekken die we gevoerd hebben met mensen met en zonder beperking, komt een tegenstrijdigheid naar voren. Inwoners met een beperking en/of lage

basisvaardigheden kunnen de toegankelijkheid van stembureaus heel anders ervaren dan leden van het stembureau zelf of mensen zonder beperking en/of lage basisvaardigheden.  Waar leden van het stembureau zeggen dat zij vinden dat hun locatie toegankelijk is en ze wel even te hulp schieten als iemand toch met toegankelijkheidsproblemen te maken krijgt, kan degene die met deze problemen te maken krijgt dat juist als zeer vervelend ervaren. Als iemand niet zelfstandig het stemlokaal kan betreden en daarvoor hulp van stembureauleden nodig heeft, kan dat een drempel zijn om te gaan stemmen. Hetzelfde geldt voor hulp die impact heeft op het stemgeheim van de inwoner, zeker als je ook nog eens geholpen wordt door een dorpsgenoot die je normaal gesproken ook bij de voetbalvereniging of in de supermarkt kunt tegenkomen.

Afhankelijk zijn van een ander om dingen te doen die voor mensen zonder beperking normaal zijn, is niet fijn. Dit blijkt zowel uit onze gesprekken als ook uit diverse onderzoeken. Ook al wordt het door degene die de hulp biedt als hele kleine moeite gezien om die hulp te bieden, voor de inwoner met een beperking is het één van de vele dingen die ze niet (meer) kunnen doen zonder ondersteuning van een ander.

Als we met die blik op naar dit vraagstuk kijken - het is één van de vele dingen die inwoners met een beperking minder of niet zelfstandig kunnen door de manier waarop het systeem is ingericht - is het dan voldoende om een helpende hand uit te steken en zo het probleem aan te pakken of moeten we een extra stap zetten en echt nadenken en kijken hoe iemand met kleinere of grotere aanpassingen zo zelfstandig mogelijk zijn stem kan uitbrengen?

### Het perspectief van de gemeente

Ooststellingwerf is een uitgestrekte, landelijk gelegen gemeente en telt in totaal 13 dorpen met begin 2026 25.892 inwoners[3]. Oosterwolde is met ruim 9.800 inwoners veruit de grootste kern, gevolgd door Appelscha (ca. 4.900 inwoners) en Haulerwijk (ca. 3.150 inwoners). De overige 10 dorpen zijn kleinere plattelandskernen. Er zijn OV-verbindingen beschikbaar, maar deze zijn vooral gericht op de grotere dorpen en qua frequentie soms ook (sterk) beperkt.

Die uitgestrektheid, landelijkheid en omvang van de dorpen hebben ook invloed op de beschikbaarheid van locaties waarin stembureaus kunnen worden ingericht. Vaak beschikt een dorp maar over één locatie die in aanmerking komt voor een stembureau en het kan zijn dat die locatie niet aan alle eisen van toegankelijkheid voldoet. Maar wat als er geen enkel ander alternatief beschikbaar is in die omgeving die dat wel doet?  Wat doe je dan als gemeente?  Kies je dan voor het inrichten van een stembureau in een minder geschikte locatie of kies je ervoor geen stembureau in te richten? Dat laatste heeft ook consequenties voor de spreiding van stemlocaties over de gemeente heen en de algemene mogelijkheid om als inwoner je stem uit te brengen. Bovendien, de locaties die beschikbaar zijn, zijn niet altijd op een dusdanige manier aan te passen dat de toegankelijkheid geperfectioneerd kan worden omdat ze niet altijd eigendom zijn

[3] CBS

van de gemeente/onder het beheer van de gemeente vallen of omdat bijvoorbeeld de kosten van de aanpassingen te groot zijn of er bouwkundig geen mogelijkheden voor aanpassingen zijn

Daarnaast is het belangrijk om mee te wegen hoe groot de ambtelijke organisatie van de gemeente is en welke taken zij allemaal dient te vervullen. Zoals uit de gesprekken met de ambtelijke organisatie in het onderzoek is gebleken, is het organiseren van verkiezingen één van de dingen die ze naast hun reguliere taken moeten doen. Dit leidt in de praktijk tot knelpunten in beschikbare mankracht waardoor niet aan alle aspecten van de verkiezingsorganisatie voldoende aandacht kan worden besteed.

Zoals we bij het perspectief van de inwoners met een beperking of lage basisvaardigheden al schreven, zijn leden van het stembureau meer dan bereid om inwoners die komen stemmen en hulp nodig hebben te helpen. De kracht van de mienskip is sterk in een gemeente zoals Ooststellingwerf. Inwoners kennen elkaar en vaak weten leden van een stembureau wie extra hulp nodig heeft.  Ze houden dan ook een extra oogje in het zeil en springen bij met hulp op het moment dat zij denken dat het nodig is. Het succesvol kunnen organiseren van verkiezingen rust voor een belangrijk deel ook op de beschikbaarheid van vrijwilligers uit die mienskip om de stembureaus te bemensen. In de gemeente is sprake van een stabiele basis aan vrijwilligers die door de jaren heen is opgebouwd en die verkiezing na verkiezing de stembureaus bemensen. Dit is belangrijk  voor het organiseren van verkiezingen. Wat daarbij wel een aandachtspunt kan zijn, is dat vrijwilligers varen op hun jarenlange ervaring in plaats van het volgen van de instructies die (bijna) bij elke verkiezing worden geactualiseerd. Hierdoor kunnen in de praktijk problemen op het gebied van toegankelijkheid ontstaan die op basis van de verstrekte instructies niet te verwachten zijn. Dit vraagt van gemeenten extra aandacht en personele capaciteit om deze problemen te voorkomen of op te lossen.

### Het perspectief van de rijksoverheid

Vanuit het Haagse wordt er met een principieel en uniform oog naar verkiezingen gekeken: het democratische proces is heel erg belangrijk en stemmen moet voor iedereen volledig zelfstandig en met waarborging van het stemgeheim kunnen. De landelijke kaders laten dan ook beperkte ruimte voor nuance. Artikel J4 van de Kieswet verplicht het college om ervoor te zorgen dat stemlokalen zo zijn ingericht en gelegen dat kiezers met een lichamelijke beperking zelfstandig kunnen stemmen. Sinds de ratificatie van het VN-verdrag Handicap in 2016 en de introductie van het landelijke Actieplan Toegankelijk Stemmen (2025-2029) trekt het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) die lijn door en focust ook op toegankelijkheid van stemmen voor inwoners met lage basisvaardigheden.

### Wat deze verschillende perspectieven betekenen voor de uitkomsten van het onderzoek

Wanneer we deze drie perspectieven naast elkaar leggen dan zien we schuring ontstaan. Die schuring beïnvloedt hoe we de onderzoeksresultaten interpreteren en welke aanbevelingen we op basis van de uitkomsten redelijkerwijs kunnen doen.

Waar het aan de ene kant van belang is om stemlocaties over de gemeente te spreiden met als gevolg mogelijk beperkte toegankelijkheid, is het aan de andere kant van belang om de stemlocaties toegankelijk te maken conform de criteria van de Rijksoverheid.  Dit zorgt voor dilemma's - wat is nog wel acceptabel qua ontoegankelijkheid en wat niet meer? Dit vereist in onze ogen een doordacht keuzeproces waarbij zorgvuldig gekeken wordt naar mogelijkheden en onmogelijkheden in locatiekeuze maar ook in inrichting en aanpassing van de locatie. Wat kan gedaan worden om de toegankelijkheid van de locaties die wel beschikbaar zijn te optimaliseren zonder dat er bouwkundige/structurele aanpassingen aan locaties gedaan moeten worden? Ons onderzoek laat zien dat er nog mogelijkheden zijn, bijvoorbeeld op het gebied van drempelhulpen, het open zetten van zware deuren en de beschikbaarheid van stoelen met armleuningen.

Hetzelfde geldt voor de afweging die gemaakt moet worden voor het inzetten van hulpmiddelen zoals een stemmal met audio-ondersteuning, een gebarentolk op afstand of een kieslijst in braille en/of grote letters. Aan de ene kant zijn de gemeentelijke budgetten beperkt, maar aan de andere kant helpen deze hulpmiddelen wel om inwoners met een beperking of lage basisvaardigheden zo zelfstandig mogelijk hun stem uit te brengen. Dit is vanuit het perspectief van deze inwoners en vanuit het perspectief van de Rijksoverheid een wenselijke inzet maar vanuit het gemeentelijk perspectief misschien minder haalbaar. Ook hier is ons inziens weer een bewuste afweging noodzakelijk. Hoe groot is de doelgroep die gebruik maakt van een bepaald hulpmiddel? Hoe makkelijk is het om dat hulpmiddel in te zetten? Welke kosten zitten eraan verbonden? Als dat inzichtelijk is, kan een weloverwogen keuze worden gemaakt over de vraag of de benodigde inzet opweegt tegen de meerwaarde van het hulpmiddel.

Daarnaast is er nog een verschil wat zich meer richt op hoe je tegen de wereld aankijkt en wat je vindt dat mensen moeten kunnen en mogen doen. De rijksoverheid zet sterk in op volledig zelfstandig stemmen om zelfstandigheid te bevorderen en onder andere het stemgeheim te garanderen. Dit sluit aan bij het perspectief van mensen met een beperking en/of lage basisvaardigheden die graag zo zelfstandig mogelijk door het leven willen gaan. Hulp van stembureauleden in het stemhokje wordt vanuit de landelijke norm begrensd; bij laaggeletterdheid of een verstandelijke beperking is het wettelijk zelfs niet toegestaan. Bovendien zijn de criteria van BZK duidelijk in wat een stemlokaal wel of niet fysiek toegankelijk maakt[4].

In Ooststellingwerf vormt de mienskipszin echter juist een belangrijk onderdeel van het stemproces. Het extra oogje in het zeil en de helpende hand worden gezien als een sociale kracht die een deel van de toegankelijkheidsproblemen bij de stemlocaties op een passende manier oplossen.

Alles beschouwend draait het op basis van de uitkomsten van dit onderzoek uiteindelijk om de vraag: "Wat is acceptabel als we het hebben over toegankelijkheid van het stemproces?" De

[4] Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus Naslagwerk - ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

rijksoverheid biedt een wettelijk kader en handvatten in het actieplan toegankelijk stemmen en daarmee een noodzakelijk kompas om als basis te dienen voor de gemeentelijke discussie. De discussie wordt beïnvloed door het gegeven dat een 'one-size-fits-all'-benadering knelt bij een landelijk gelegen gemeente met 10 kleinere en 3 grotere kernen. Dit betekent dat de gemeente intern en met de gemeenteraad het gesprek moet voeren over wat men vindt dat het minimale acceptabele is wat er geboden moet worden op het gebied van toegankelijkheid. Het vereist een gesprek waarin beargumenteerde keuzes worden gemaakt en waarbij er een balans bereikt wordt waarin ieders perspectief bewust wordt meegewogen. Zo wordt uiteindelijk een balans bereikt tussen de landelijke kaders en dat wat maximaal haalbaar is in de lokale context. Op basis van dit uitgangspunt - landelijke kaders versus haalbaarheid in de lokale context - doen wij aanbevelingen in het volgende hoofdstuk.

## Aanbevelingen

Het hoofddoel van dit onderzoek is de gemeenteraad inzicht geven in de toegankelijkheid van het stemproces in de gemeente Ooststellingwerf en in hoeverre alle inwoners op een voor hen passende manier gebruik kunnen maken van hun actieve kiesrecht. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek en de beschouwing uit het vorige hoofdstuk bevelen wij de gemeenteraad het volgende aan:

**Aanbeveling 1. Laat scenario's uitwerken voor verschillende niveaus van toegankelijkheid van het stemproces**

*Vraag het college scenario's uit te werken voor verschillende niveaus van toegankelijkheid van het stemproces, inclusief de bijbehorende kosten, personele inzet en consequenties voor de uitvoering. Stel op basis daarvan als raad kaders vast voor het gewenste ambitieniveau.*

Uit dit onderzoek blijkt dat volledige toegankelijkheid niet op alle onderdelen vanzelfsprekend gerealiseerd kan worden binnen de beschikbare capaciteit, middelen en praktische mogelijkheden. Tegelijkertijd volgt uit wet- en regelgeving dat de gemeente zich maximaal moet inspannen om het stemproces voor alle inwoners toegankelijk te maken. Dit vraagt om duidelijke bestuurlijke keuzes over wat de gemeente minimaal noodzakelijk vindt en waar zij aanvullend op wil inzetten.

Om die keuzes mogelijk te maken, is het van belang dat het college verschillende scenario's uitwerkt waarin inzichtelijk wordt gemaakt welke maatregelen genomen kunnen worden, welke effecten daarvan mogen worden verwacht en welke financiële en organisatorische inzet daarvoor nodig is.

Bij de uitwerking van deze scenario's adviseren wij in ieder geval aandacht te besteden aan de volgende onderdelen:

- welke stemlocaties volledig toegankelijk moeten zijn conform de criteria van het ministerie van BZK;
- het schouwen van stemlocaties en het openbaar maken van informatie over toegankelijkheid.
- de inzet van hulpmiddelen voor kiezers met een beperking;
- de inrichting van de communicatie en informatievoorziening over verkiezingen;
- de instructie en ondersteuning van voorzitters en leden van stembureaus;

**Toelichting**

**Toegankelijke stemlocaties**
Breng in beeld welke keuzes er zijn met betrekking tot het bieden van volledig toegankelijke locaties en welke consequenties die hebben voor de spreiding van de stemlokalen binnen de gemeente. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gekozen voor ten minste één volledig toegankelijke stemlocatie per grotere kern, of voor een hoger ambitieniveau waarbij een groter deel van de stemlocaties aan alle toegankelijkheidscriteria voldoet.

**Schouwen van stemlocaties**
Momenteel worden locaties vooraf niet systematisch geschouwd en vaart de gemeente op praktische ervaringen uit het verleden.

Het ontbreken van deze structurele toetsing leidde ertoe dat tijdens deze verkiezingen bij 10 van de 22 stemlocaties knelpunten zijn gevonden die conform checklist van BZK een automatische score “ontoegankelijk” opleveren.Door stemlocaties voorafgaand aan verkiezingen systematisch te toetsen aan de checklist van BZK ontstaat een actueel beeld van de toegankelijkheid. Scenario's kunnen inzicht geven in de mate waarin de gemeente bereid is capaciteit vrij te maken voor deze schouw, het oplossen van geconstateerde knelpunten en het informeren van inwoners over de toegankelijkheid van stemlocaties.

**Inzet van hulpmiddelen**
Bij de inzet van hulpmiddelen, zoals stemmallen met audio-ondersteuning, kandidatenlijsten in grote letters of braille en de inzet van tolken, moeten de kosten afgewogen worden tegen het gebruik en de meerwaarde voor kiezers.

**Communicatie en informatievoorziening**
De huidige aanpak leunt voornamelijk op standaardmiddelen van de Kiesraad en wettelijke communicatieverplichtingen. De rekenkamer adviseert keuzes te maken in hoeverre nog aanvullende inspanningen gewenst zijn op het gebied van begrijpelijke taal, beeldtaal, alternatieve communicatiemiddelen en actuele informatie over de toegankelijkheid van stemlocaties.

**Instructie van stembureauleden**
De huidige instructies besteden al veel aandacht aan fysieke toegankelijkheid en de wettelijke kaders rondom ondersteuning bij het stemmen. Tegelijkertijd laat de praktijk zien dat toegankelijkheidsaspecten niet altijd consequent worden toegepast en dat er beperkt aandacht is voor de ondersteuning van inwoners met lage basisvaardigheden. Het is daarom wenselijk te verkennen welke aanvullende instructies of ondersteuning passend zijn.

### Aanbeveling 2. Borg verkiezingen structureel in organisatie en begroting

*Vraag het college, rekening houdend met het door de raad gekozen ambitieniveau, de organisatie van verkiezingen structureel te verankeren in de ambtelijke organisatie en begroting.*

Op dit moment is het organiseren van verkiezingen niet als structurele opgave in de ambtelijke capaciteit (fte) en begroting opgenomen. Het organiseren van verkiezingen wordt nog te veel als ‘iets voor erbij’ gezien in de taakbelasting binnen de organisatie. Tijdens piekmomenten moeten medewerkers schipperen tussen regulier werk en de verkiezingen. Structurele borging maakt het mogelijk om verkiezingen meer planmatig voor te bereiden, kennis op te bouwen en gericht te investeren in toegankelijkheid. Voor een deel van de verkiezingen, zoals gemeenteraads-, provinciale staten-, waterschaps- en Europese verkiezingen, zijn de verkiezingsmomenten bovendien ruim vooraf bekend, waardoor anticiperen op benodigde capaciteit en budget mogelijk is.

### Aanbeveling 3. Betrek ervaringsdeskundigen bij voorbereiding en evaluatie van het stemproces

*Vraag het college ervaringsdeskundigen en relevante belangenorganisaties structureel te betrekken bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van verkiezingen.*

Door ervaringsdeskundigen en belangenorganisaties een vaste rol te geven in de voorbereidings- en evaluatiecyclus ontstaat beter inzicht in hoe inwoners het stemproces daadwerkelijk ervaren. Dit helpt de gemeente om verbetermaatregelen te ontwikkelen die aansluiten bij de behoeften van inwoners en vergroot de kans dat investeringen daadwerkelijk bijdragen aan een toegankelijker stemproces.

Dit sluit ook goed aan bij het centrale dilemma dat uit dit onderzoek naar voren komt: hoe toegankelijk wil en kan de gemeente het stemproces maken, gegeven de beschikbare middelen en capaciteit? Door ervaringsdeskundigen actief te betrekken, kan die afweging beter worden gemaakt op basis van ervaringen uit de praktijk.

## Antwoord op de onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk geven we per onderzoeksvraag een beknopt antwoord aan de hand van de nota van bevindingen. De antwoorden op deze onderzoeksvragen hebben gediend als basis voor de aanbevelingen, samen met de beschouwing die we aan het begin van deze bestuurlijke nota hebben gegeven.

**Hoofdvraag:** In hoeverre zorgt de gemeente Ooststellingwerf ervoor dat inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden zo zelfstandig mogelijk kunnen stemmen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026?
De gemeente Ooststellingwerf heeft aandacht voor toegankelijkheid, maar kan de mogelijkheden voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden om zo zelfstandig mogelijk te stemmen nog verbeteren. Uit het onderzoek blijkt dat 10 van de 22 stemlocaties fysiek niet toegankelijk zijn (en 7 gedeeltelijk toegankelijk) volgens de criteria van het ministerie van BZK . Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door onoverbrugde hoogteverschillen en deuren die niet vanuit een rolstoel te openen zijn.

Hoewel de gemeente enkele nuttige voorzieningen biedt, zoals onderrijdbare stemhokjes, een leesloep en een gebarentolk op afstand in vrijwel elk stembureau, ontbreken andere hulpmiddelen die ook van belang kunnen zijn. Zo zijn er geen kandidatenlijsten in grote letters of braille aanwezig, en ontbreekt een stemmal met audio-ondersteuning.

Daarnaast is het proces rondom de verkiezingen kwetsbaar; er is geen specifiek vastgesteld beleid voor toegankelijkheid, locaties worden vooraf niet telkens systematisch geschouwd met vaste checklists en lokale ervaringsdeskundigen, zoals de Werkgroep Toegankelijkheid, worden niet actief betrokken bij de voorbereiding of evaluatie.

De verkiezingen in Ooststellingwerf worden georganiseerd door een klein kernteam onder leiding van een ervaren projectleider. Hoewel er binnen dit team ruime ervaring aanwezig is, is de organisatie kwetsbaar door de beperkte omvang. Tijdens piekmomenten moeten de medewerkers het intensieve verkiezingswerk combineren met hun reguliere werkzaamheden, waardoor bepaalde taken (zoals de periodieke schouw van locaties) in de praktijk onder druk komen te staan.

Tot slot is de communicatie en informatievoorziening vanuit de gemeente niet via een specifiek communicatieplan afgestemd op deze doelgroepen, al probeert de gemeente wel deels tegemoet te komen met de inzet van B1-taal, de Verkiezingskrant in makkelijke taal en een 'eenvoudige tekst' AI-knop op de website. De informatie over de toegankelijkheid per stembureau op waarismijnstemlokaal.nl is weliswaar grotendeels volledig ingevuld, maar doordat deze gebaseerd is op eerdere schouwen en historische data, is deze informatie niet altijd meer actueel of representatief voor de werkelijke situatie.

**Deelvraag 1:** Hoe zien de gemeentelijke richtlijnen/handleidingen voor het organiseren van verkiezingen eruit? In hoeverre is hierin aandacht voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden?

De gemeente Ooststellingwerf beschikt niet over een formeel intern draaiboek voor de organisatie van verkiezingen. In plaats daarvan gebruikt het verkiezingsteam de toolkit en de verkiezingskalender van de Kiesraad als leidraad. Er is wel een start gemaakt met een verkiezingsapplicatie waarin de landelijke kalender is geïntegreerd en waarin gemeentespecifieke afspraken kunnen worden vastgelegd, maar deze applicatie is nog niet volledig gevuld.

In de kaders, de applicatie en de instructies is hoofdzakelijk aandacht voor fysieke toegankelijkheid. Tijdens de fysieke instructieavonden voor stembureauvoorzitters wordt expliciet aandacht besteed aan de inrichting van het stembureau (zoals de inzet van laaggeplaatste werkbladen en loepen) en hoe om te gaan met toegankelijkheid. Echter is er geen vastgelegde, bewuste keuze voor de inzet van hulpmiddelen; specifieke en duurdere hulpmiddelen (zoals een stemmal of kandidatenlijsten in braille) worden vanwege budgettaire afwegingen en een gebrek aan aanvragen niet ingezet. Ook worden de stemlocaties niet voorafgaand aan elke verkiezing opnieuw systematisch getoetst aan de hand van de landelijke checklists van de Rijksoverheid; het team baseert zich op controles van twee tot drie jaar geleden omdat een nieuwe check als te tijdrovend wordt ervaren, ook omdat verkiezingen elkaar afgelopen jaren elkaar snel opvolgden met 7 te organiseren verkiezingen in de afgelopen vier jaar.

Voor inwoners met lage basisvaardigheden (zoals mensen met laaggeletterdheid of een verstandelijke beperking) ontbreekt expliciete aandacht of instructie in de interne richtlijnen, de verkiezingsapplicatie en de trainingen voor stembureauleden. Bovendien is er in de voorbereiding geen specifiek communicatieplan ontworpen dat zich richt op kiezers met een beperking of lage basisvaardigheden.

**Deelvraag 2:** Is de gemeenteraad voorafgaand aan deze verkiezingen tijdig, volledig en juist geïnformeerd over de mate van toegankelijkheid van stemlokalen?

De gemeenteraad is voorafgaand aan de verkiezingen tijdig geïnformeerd over de mate van toegankelijkheid van de stemlokalen. Op 27 januari 2026 – ruim voor de verkiezingen van 18 maart 2026 – ontving de raad een formele 'Mededeling aan de Raad', waarmee het college voldeed aan de wettelijke informatieplicht uit de Kieswet. Het college informeerde de raad hierin expliciet dat 6 van de 22 stemlocaties niet volledig toegankelijk zijn of gemaakt kunnen worden. Hierbij werd onderbouwd dat het behoud van een stemlokaal in elk van de 13 dorpen zwaarder is gewogen dan honderd procent toegankelijkheid op alle locaties. Ook werd de raad geïnformeerd over de compenserende maatregelen op deze minder toegankelijke locaties, zoals loepen met verlichting, laaggeplaatste schrijfbladen, markeringstape en informatieverspreiding over de inzet van vervoersdienst Automaatje. Een kanttekening die hierbij gemaakt moet worden is dat deze brief deels gebaseerd is op verouderde informatie en niet geheel overeenkomt met de resultaten uit de schouw van de rekenkamer.

**Deelvraag 3**: Is de informatie en communicatie die de gemeente beschikbaar stelt over stemmen en de verkiezingen toegankelijk voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden?
De gemeente Ooststellingwerf neemt verschillende maatregelen om informatie en communicatie over de verkiezingen toegankelijk te maken, maar er is geen specifiek communicatieplan gericht op kiezers met een beperking of lage basisvaardigheden.

De gemeente informeert kiezers via de gemeentelijke website, social media, een ansichtkaart voor inwoners die voor het eerst mogen stemmen en een uitgebreide pagina in het huis-aan-huis weekblad Nieuwe Ooststellingwerver. Daarnaast zet de gemeente de 'Verkiezingskrant in makkelijke taal' van ProDemos in, die gratis beschikbaar wordt gesteld bij onder andere het gemeentehuis, de bibliotheek en de Poiesz.

Het verkiezingsteam heeft expliciete aandacht voor begrijpelijke taal en probeert teksten zo veel mogelijk op B1-niveau op te stellen. Op de gemeentelijke verkiezingspagina wordt actief doorverwezen naar externe, toegankelijke platforms zoals hoewerktstemmen.nl, waar met video's en eenvoudige taal wordt uitgelegd hoe stemmen werkt. Verder heeft de gemeentelijke website een speciale AI-tool ('eenvoudige tekst'-knop) waarmee kiezers de pagina met één klik kunnen laten samenvatten in vereenvoudigde taal. Kanttekeningen hierbij zijn dat er geen gerichte ambtelijke controle is om de begrijpelijkheid van de informatie te toetsen en dat er in de eigen gemeentelijke communicatie beperkt gebruik wordt gemaakt van pictogrammen of beeldtaal.

De gemeente heeft de gegevens over de stemlokalen en de aanwezige voorzieningen (zoals een loep met verlichting, onderrijdbare stemhokjes en de tolk op afstand) gedeeld via www.waarismijnstemlokaal.nl. Deze informatie is grotendeels volledig. Hierdoor kunnen inwoners online opzoeken welk stembureau in de buurt aan hun specifieke behoeften voldoet. De beperking hierbij is wel dat deze informatie grotendeels is gebaseerd op historische gegevens van eerdere schouwen. Omdat er voorafgaand aan de verkiezingen geen nieuwe integrale locatieschouw door de gemeente is uitgevoerd, is de informatie op de website niet in alle gevallen actueel of representatief voor de werkelijke situatie ter plaatse.

**Deelvraag 4:** Zijn de stemlokalen toegankelijk voor inwoners met een lichamelijke beperking, bijvoorbeeld inwoners die blind zijn of gebruik maken van een rolstoel of rollator?
Gebaseerd op de lijst van criteria van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) is bijna de helft van de stemlokalen (10 van de 22) in de gemeente Ooststellingwerf op dit moment niet voldoende toegankelijk voor inwoners met een lichamelijke of visuele beperking. Zeven locaties zijn gedeeltelijk toegankelijk en vijf locaties zijn geheel toegankelijk, uitgaande van deze criteria. Voor kiezers in een rolstoel of met een rollator vormen voornamelijk onoverbrugde hoogteverschillen en deuren die niet vanuit een rolstoel te openen zijn een knelpunt. Hoewel er binnen in alle lokalen wel genoeg bewegingsruimte is en er overal een onderrijdbaar stemhokje met

een laag werkblad staat, hebben op dertien locaties niet 1 op de 5 stoelen armleuningen en beschikt één locatie niet over een toegankelijk toilet. Voor blinden en slechtzienden schiet de toegankelijkheid tekort doordat geleidelijnen, kandidatenlijsten in braille en kandidatenlijsten in grote letters op alle locaties ontbreken. Een stemmal met audio-ondersteuning ontbreekt eveneens in de gehele gemeente, waardoor deze kiezers buiten een leesloep met verlichting geen specifieke hulpmiddelen tot hun beschikking hebben. De gemeente biedt op alle stemlocaties een gratis tolk op afstand aan voor doven en slechthorenden, waarbij het formulier met de benodigde QR-code tijdens de schouw op 21 van de 22 locaties daadwerkelijk is aangetroffen.

**Deelvraag 5:** Is het uitbrengen van een stem toegankelijk voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden?

Het uitbrengen van een stem is in de gemeente Ooststellingwerf slechts deels toegankelijk en op de meeste plekken niet optimaal ingericht voor zo zelfstandig mogelijk stemmen. Hoewel stembureauleden in de praktijk zeer behulpzaam en gastvrij zijn vanuit de 'mienskip'-gedachte en op verzoek actieve ondersteuning bieden – zoals het geven van uitleg over het stemproces, het aanreiken van de loep of het openhouden van deuren – stuiten kiezers toch op barrières. Door fysieke tekortkomingen op 10 van de 22 locaties en het ontbreken van specifieke hulpmiddelen (zoals een stemmal met audio, kandidatenlijsten in braille of met grote letters) is zelfstandig en geheim stemmen met name voor visueel en fysiek beperkte inwoners moeilijk. Bovendien ontbreekt het in de richtlijnen en de training voor stembureauleden aan expliciete aandacht voor inwoners met lage basisvaardigheden of een cognitieve beperking, waardoor stembureauleden niet specifiek worden voorbereid op de begeleiding van deze doelgroep rondom het uitbrengen van hun stem.Voor fysieke toegankelijkheid is in deze instructies wel uitgebreid aandacht.

**Deelvraag 6**: Op welke manier evalueert de gemeente verkiezingen die hebben plaatsgevonden en hoe worden deze uitkomsten meegenomen in de verbetering van de organisatie van de volgende verkiezingen?

De gemeente Ooststellingwerf evalueert verkiezingen voornamelijk door na afloop alle ingezette stembureauvoorzitters per e-mail te vragen een vragenlijst te beantwoorden, aangevuld met een inventarisatie van opmerkingen uit de processen-verbaal. Praktische en direct oplosbare punten, zoals feedback over gebrekkige verlichting op een locatie, worden hierbij door het verkiezingsteam snel opgepakt. De manier waarop deze uitkomsten worden meegenomen en geborgd voor volgende verkiezingen is echter beperkt. Er is namelijk geen structureel borgingssysteem of actieplan met een concrete planning en toegewezen verantwoordelijken om verbeterpunten vast te leggen en de opvolging ervan te bewaken. Daardoor blijft de opgedane kennis grotendeels in de hoofden van de betrokken medewerkers zitten of versnipperd aanwezig in documenten. Bovendien vindt er na afloop van de verkiezingen geen evaluatiemoment plaats met de eigenaren of beheerders van de ingezette stemlocaties.

**Deelvraag 6a:** Is hierbij specifiek aandacht voor de toegankelijkheid van stemmen voor inwoners met een beperking

en inwoners met lage basisvaardigheden? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?

In de evaluatie is er wel specifiek aandacht voor de fysieke toegankelijkheid van de stemlocaties voor inwoners met een lichamelijke beperking, maar ontbreekt aandacht voor inwoners met lage basisvaardigheden. In de vragenlijst die aan de stembureauvoorzitters wordt verstuurd, is een expliciete vraag opgenomen over de geschiktheid en fysieke toegankelijkheid van de stemlocatie. Maatregelen of knelpunten rondom het stemproces voor inwoners met lage basisvaardigheden of een cognitieve beperking worden daarentegen niet geëvalueerd of geborgd. Dit komt onder meer doordat ervaringsdeskundigen, de Werkgroep Toegankelijkheid en de gemeentelijke coördinator inclusie op dit moment niet actief worden betrokken bij de evaluatie achteraf of bij de voorbereiding van de verkiezingen.

## Bestuurlijke reactie

gemeente ooststellingwerf

Contactpersoon: A. de Jong
Telefoonnummer: 14 01516
Zaaknummer:

Rekenkamer Ooststellingwerf
T.a.v. de Voorzitter, H. Vervoort

Onderwerp: Bestuurlijke Reactie onderzoeksrapport toegankelijk stemmen

Oosterwolde, 27 oktober 2026

Geachte mevrouw Vervoort,

Wij danken de rekenkamer voor het uitgevoerde onderzoek naar de toegankelijkheid van het stemproces binnen de gemeente Ooststellingwerf. Het college heeft kennisgenomen van het onderzoeksrapport naar de toegankelijkheid van de verkiezingen in de gemeente Ooststellingwerf en spreekt daarbij zijn waardering uit voor de zorgvuldigheid van het onderzoek.

**Algemene reactie**

Het college herkent de geschetste dilemma's, aandachtspunten en aanbevelingen grotendeels. Het rapport laat zien dat toegankelijkheid van verkiezingen meer vraagt dan alleen het voldoen aan wettelijke normen. Het vraagt om een zorgvuldige afweging tussen landelijke ambities, lokale omstandigheden en de praktische uitvoerbaarheid binnen een uitgestrekte plattelandsgemeente als Ooststellingwerf.

Het college hecht grote waarde aan een goede spreiding van stembureaus binnen de gemeente. Wij vinden het belangrijk dat inwoners zoveel mogelijk in hun eigen dorp of directe omgeving hun stem kunnen uitbrengen. Tegelijkertijd voldoen beschikbare locaties, met name in de kleinere kernen, niet altijd volledig aan alle toegankelijkheidseisen. Daardoor moeten wij in de praktijk regelmatig een afweging maken tussen optimale toegankelijkheid en de aanwezigheid van een stembureau dicht bij inwoners. Het college blijft zich inspannen om de toegankelijkheid van stemlocaties waar mogelijk verder te verbeteren, terwijl inwoners in alle delen van de gemeente toegang houden tot het verkiezingsproces.

Het rapport spreekt waardering uit voor de inzet van de projectgroep Verkiezingen, medewerkers, vrijwilligers en stembureauleden. Het college deelt die waardering nadrukkelijk. Dankzij de inzet en betrokkenheid van zowel de organisatie als onze inwoners worden verkiezingen in Ooststellingwerf zorgvuldig en betrouwbaar georganiseerd. De bereidheid van inwoners om als vrijwilliger of stembureaulid bij te dragen, is daarbij van grote waarde voor de toegankelijkheid en spreiding van de stemlocaties binnen de gemeente.

Het college ziet de aanbevelingen uit dit onderzoek als een ondersteuning bij het verder versterken van de toegankelijkheid van verkiezingen en kan zich vinden in de richting van deze aanbevelingen. Deze bieden goede aanknopingspunten voor de verdere verbetering van (de organisatie van) het stemproces in Ooststellingwerf.

Hieronder lichten wij per aanbeveling toe waarom het college zich hierin kan vinden.

**1. Laat scenario's uitwerken voor verschillende niveaus van toegankelijkheid van het stemproces**
Het college onderschrijft het belang van een bewuste afweging tussen de gewenste mate van toegankelijkheid, de beschikbare middelen en de uitvoerbaarheid binnen de lokale context van Ooststellingwerf. Tegelijkertijd ziet het college mogelijkheden om op korte termijn al verbeteringen door te voeren. Hierbij kan worden gedacht aan het beschikbaar stellen van kandidatenlijsten in grote letters, het realiseren van ten minste één volledig toegankelijk stembureau in de grotere kernen en het verder verbeteren van de verkiezingscommunicatie door gebruik te maken van begrijpelijke taal. Daarnaast acht het college het wenselijk om, voor zover dit past binnen de beschikbare capaciteit van de verkiezingsorganisatie, stemlocaties voorafgaand aan verkiezingen te schouwen, met bijzondere aandacht voor locaties die momenteel niet volledig toegankelijk zijn.

Het college stelt voor om eerst een themabijeenkomst met de raad te organiseren over de toegankelijkheid van stembureaus en de organisatie van verkiezingen. Tijdens deze bijeenkomst wordt de raad geïnformeerd over de huidige werkwijze en worden wensen, ambities en aandachtspunten vanuit de raad opgehaald. Op basis daarvan kan worden bepaald of er behoefte bestaat aan het uitwerken van verschillende scenario's voor de toegankelijkheid van het stemproces en of hierover nadere besluitvorming door de raad wenselijk is.

**2. Borg verkiezingen structureel in organisatie en begroting**
Het college kan zich gedeeltelijk vinden in deze aanbeveling. Daarbij merkt het college op dat het zich niet volledig herkent in de constatering dat verkiezingen momenteel onvoldoende zijn geborgd in de begroting. Voor de reguliere organisatie en uitvoering van verkiezingen zijn structureel middelen beschikbaar, die op dit moment toereikend zijn voor de huidige werkwijze.

Het college onderschrijft wel dat verkiezingen een terugkerende en specialistische taak vormen die blijvend aandacht vraagt binnen de organisatie. Het college is daarnaast positief over de ontwikkeling die de verkiezingsorganisatie de afgelopen jaren heeft doorgemaakt. Waar verkiezingen voorheen voornamelijk binnen het team Dienstverlening waren belegd, is steeds meer sprake van een organisatiebrede opgave waarbij medewerkers uit verschillende teams een bijdrage leveren aan de voorbereiding en uitvoering. Het college waardeert dat deze ontwikkeling actief is gestimuleerd en acht deze van groot belang voor de continuïteit, kwaliteit en toekomstbestendigheid van de verkiezingsorganisatie.

Ook is het projectleiderschap van verkiezingen inmiddels structureel belegd binnen de bestaande formatie van team Dienstverlening. Het college vindt het van belang dat de organisatiebrede aanpak van verkiezingen behouden blijft. De inzet van medewerkers uit verschillende teams is essentieel voor een succesvolle voorbereiding en uitvoering.

Een hoger ambitieniveau op het gebied van toegankelijkheid kan gevolgen hebben voor de benodigde capaciteit en middelen. Wanneer de raad kiest voor aanvullende maatregelen, zoals extra schouwingen, aanvullende communicatiemaatregelen, een grotere inzet van hulpmiddelen of extra ondersteuning van stembureauleden, vraagt dit mogelijk om aanvullende financiële en personele inzet.Het college ziet daarom meerwaarde in het onderzoeken welke vorm van structurele ondersteuning van de verkiezingsorganisatie op langere termijn het meest passend is. Daarbij kan worden bezien of aanvullende formatie, bijvoorbeeld in de vorm van projectondersteuning, wenselijk is. Het college stelt voor dit vraagstuk te betrekken bij de verdere uitwerking van de ambities ten aanzien van de toegankelijkheid van het stemproces, zodat een evenwichtige afweging kan worden gemaakt tussen ambities, uitvoerbaarheid en de daarvoor benodigde middelen.

**3. Betrek ervaringsdeskundigen bij voorbereiding en evaluatie van het stemproces**
Het college kan zich vinden in deze aanbeveling. Het betrekken van ervaringsdeskundigen en relevante belangenorganisaties biedt waardevolle inzichten in hoe inwoners het stemproces ervaren en welke maatregelen daadwerkelijk bijdragen aan een betere toegankelijkheid.

Het college acht deze aanbeveling goed uitvoerbaar en ziet mogelijkheden om ervaringsdeskundigen en belangenorganisaties structureel te betrekken bij de voorbereiding en evaluatie van verkiezingen. Door voorafgaand aan verkiezingen met hen in gesprek te gaan, kunnen aandachtspunten tijdig worden gesignaleerd en kan beter worden bepaald welke maatregelen het meest effectief zijn. Ook evaluaties na afloop van verkiezingen kunnen belangrijke inzichten opleveren voor toekomstige verbeteringen.

Deze werkwijze sluit aan bij de wens om toegankelijkheid niet alleen te beoordelen aan de hand van wet- en regelgeving, maar ook vanuit de ervaringen van inwoners zelf. Daarmee ontstaat een completer beeld van wat in de praktijk goed werkt en waar nog verbeteringen mogelijk zijn.

Het college adviseert om deze aanbeveling over te nemen en zal onderzoeken hoe de betrokkenheid van ervaringsdeskundigen en belangenorganisaties structureel kan worden ingebed in de voorbereiding en evaluatie van toekomstige verkiezingen. Daarbij wordt waar mogelijk aangesloten bij bestaande netwerken en contacten binnen de gemeente en wordt actief samengewerkt met relevante interne werkgroepen, zoals bijvoorbeeld de werkgroep Toegankelijkheid.

**Tot slot**
Het college neemt de aanbevelingen uit het onderzoek serieus en ziet deze als waardevolle ondersteuning bij de verdere ontwikkeling van de verkiezingsorganisatie. Daarbij staat voorop dat iedere inwoner zijn of haar stem zo zelfstandig mogelijk moet kunnen uitbrengen, terwijl stembureaus in alle delen van Ooststellingwerf bereikbaar blijven.

Het college realiseert zich dat toegankelijkheid vraagt om voortdurende aandacht en verbetering. Daarbij moeten landelijke kaders, ervaringen van inwoners, lokale omstandigheden en beschikbare middelen steeds in samenhang worden afgewogen.

Het college is bereid om, als en voor zover de raad de aanbevelingen overneemt, invulling te geven aan de verdere uitwerking en implementatie daarvan. Daarmee werken raad en college gezamenlijk aan verkiezingen die voor zoveel mogelijk inwoners toegankelijk, betrouwbaar en dichtbij zijn.

Het college van burgemeester en wethouders,

J. Werkman
Burgemeester

E.H.C. van der Laan
Gemeentesecretaris

## Nawoord

De rekenkamer dankt het college van burgemeester en wethouders voor de zorgvuldige en constructieve bestuurlijke reactie. De rekenkamer ziet dat het college de geschetste dilemma's herkent en zich in hoofdlijnen kan vinden in de richting van onze aanbevelingen. De bereidheid van het college om ervaringsdeskundigen en de Werkgroep Toegankelijkheid structureel te betrekken bij de voorbereiding en evaluatie van verkiezingen is een hele mooie en waardevolle stap voorwaarts.

Naar aanleiding van de bestuurlijke reactie op aanbeveling 1 onderstreept de rekenkamer graag nogmaals het belang van deze aanbeveling.

Het college stelt voor om eerst een oriënterende themabijeenkomst te organiseren over de toegankelijkheid en de raad daar te bevragen op wensen en ambities, alvorens scenario's uit te werken. De rekenkamer ziet absoluut de meerwaarde van een dergelijke bijeenkomst om het gesprek goed te openen. Wel vraagt de rekenkamer aandacht voor het risico van een oriënterend gesprek zonder vooraf uitgewerkte varianten. Het risico bestaat dat de raad al tijdens zo'n themabijeenkomst uitspraken doet over het gewenste ambitieniveau, terwijl de concrete consequenties en financiële effecten nog niet in beeld zijn gebracht. Juist het vooraf in beeld brengen van verschillende scenario's — inclusief de bijbehorende consequenties en een financiële doorrekening — biedt de raad het noodzakelijke kompas om scherp te bepalen wat lokaal acceptabel én haalbaar is. Bovendien vormt het gekozen scenario de basis voor een goede uitvoering van aanbeveling 2 die gaat over de structurele borging.

Hoewel de rekenkamer begrip heeft voor de tijd en investering die het uitwerken van scenario's vraagt, zijn wij van mening dat het juist voor een goed geïnformeerde politieke afweging van belang is dat de raad inzichten krijgt in meerdere opties. Om als raad weloverwogen keuzes te kunnen maken en een volledige informatiepositie te hebben, is het essentieel dat er daadwerkelijk wat te kiezen valt.

Wij adviseren de raad daarom om aanbeveling 1 ongewijzigd over te nemen.

# Nota van bevindingen

# 1. Inleiding

## 1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

Elke Nederlander moet gebruik kunnen maken van het actieve kiesrecht, als hij of zij aan de voorwaarden daarvoor voldoet. Dat is vastgelegd in de Kieswet [5]. Maar, voor zo'n 2 miljoen Nederlanders is zelfstandig stemmen niet vanzelfsprekend. Dit kan onder andere komen door een lichamelijke, mentale of zintuiglijke beperking en of door bijvoorbeeld moeite met lezen, een (licht) verstandelijke beperking of dementie[6]. Dit betekent dat er maatregelen genomen moeten worden om ook voor deze grote groep Nederlanders het actieve kiesrecht toegankelijk te maken.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft recent een actieplan toegankelijk stemmen opgesteld, om de toegankelijkheid van het verkiezingsproces te vergroten voor mensen met een beperking of met lage basisvaardigheden.[7] Hierin zijn acties opgenomen die gaan over verkiezingen, stemlokalen[8], bijeenkomsten en informatie van politieke partijen. De looptijd van het actieplan is 2025-2029, waarna er een evaluatie plaatsvindt. Ook biedt de Rijksoverheid richtlijnen voor het organiseren van toegankelijke verkiezingen[9].

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten benadrukt ook het belang van het organiseren van toegankelijke verkiezingen. Dit doen ze onder andere door het beschikbaar maken van een handleiding toegankelijke verkiezingen[10] en ook in de handreiking Lokale Inclusie Agenda[11] is recent een onderdeel opgenomen wat zich richt op burgerrechten en participatie. Hieronder valt volgens de VNG de toegankelijkheid van stemmen en verkozen worden. Ze geven aan dat dat vraagt om toegankelijke stemprocedures en politieke bewustwording.

Recentelijk heeft een aantal rekenkamers in den lande onderzoek gedaan naar de toegankelijkheid van stemlocaties, met name voor inwoners met een lichamelijke beperking. Daaruit kwam naar voren dat in bijna alle gemeenten waar het onderzoek heeft plaatsgevonden de toegankelijkheid van stemlocaties (sterk) te wensen overlaat.

Gezien de landelijke aandacht voor dit onderwerp en de resultaten van rekenkameronderzoeken uit den lande heeft de rekenkamer van Ooststellingwerf besloten onderzoek te doen naar de toegankelijkheid van stemmen. Met dit onderzoek willen we de

---

[5] Kiesgerechtigdheid - Kiesraad. Geraadpleegd november 2025

[6] Toegankelijk Stemmen Actieplan - Min BZK, VNG, Kiesraad en NVVB

[7] Toegankelijk Stemmen Actieplan - Min BZK, VNG, Kiesraad en NVVB
"Mensen met een beperking kunnen mensen zijn met een verstandelijke, visuele, auditieve, motorische of cognitieve beperking (zoals mensen met dementie en mensen met niet aangeboren hersenletsel). Onder mensen met lage basisvaardigheden wordt verstaan mensen die moeite hebben met lezen, schrijven, rekenen en daardoor ook vaak met digitale vaardigheden. Deze groep mensen wordt vaak ook wel laaggeletterd genoemd. "

[8] De Kieswet heeft het over toegankelijkheid van de stemlokalen, vandaar dat we deze term in dit onderzoek gebruiken. We spreken in dit onderzoek ook van stemlocaties en stembureaus (/-ruimtes). Een stemlocatie is het gebouw waar een kiezer zijn of haar stem kan uitbrengen. In de stemlocatie bevindt zich een stembureau. Dat is de fysieke ruimte waar het stemhokje en de stembus zich bevinden.

[9] Verkiezingentoolkit Rijksoverheid Toegankelijkheid verkiezingen. Geraadpleegd november 2025

[10] Maak de verkiezingen toegankelijk - VNG, 4 september 2025 en Handreiking toegankelijk stemmen - VNG en NVVB

[11] Handreiking Lokale Inclusie Agenda - VNG en Uitbreiding Handreiking LIA: Burgerrechten & participatie - VNG, 9 oktober 2025

gemeenteraad inzicht geven in de toegankelijkheid van stemmen in hun gemeente en in hoeverre alle inwoners op een voor hen passende manier gebruik kunnen maken van hun actieve kiesrecht. Deze informatie is van belang voor de invulling van de controlerende en volksvertegenwoordigende rol van de raad.

## 1.2 Vraagstelling

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

> In hoeverre zorgt de gemeente Ooststellingwerf ervoor dat inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden zo zelfstandig mogelijk kunnen stemmen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026?

Deze centrale vraag valt uiteen in de volgende deelvragen:

1. Hoe zien de gemeentelijke richtlijnen/handleidingen voor het organiseren van verkiezingen eruit? In hoeverre is hierin aandacht voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden?
2. Is de gemeenteraad voorafgaand aan deze verkiezingen tijdig, volledig en juist geïnformeerd over de mate van toegankelijkheid van stemlokalen?
3. Is de informatie en communicatie die de gemeente beschikbaar stelt over stemmen en de verkiezingen toegankelijk voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden?
4. Zijn de stemlokalen toegankelijk voor inwoners met een lichamelijke beperking, bijvoorbeeld inwoners die blind zijn of gebruik maken van een rolstoel of rollator?
5. Is het uitbrengen van een stem toegankelijk voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden?
6. Op welke manier evalueert de gemeente verkiezingen die hebben plaatsgevonden en hoe worden deze uitkomsten meegenomen in de verbetering van de organisatie van de volgende verkiezingen?
    a. Is hierbij specifiek aandacht voor de toegankelijkheid van stemmen voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?

## 1.3 Werkwijze en normenkader

### Werkwijze

Het onderzoek voerden wij uit aan de hand van onderstaande vier stappen (zie figuur 1). De meer gedetailleerde werkwijze in het onderzoek lichten wij nader toe in bijlage 1.




## Normenkader

Het onderzoek richt zich op het vinden van antwoorden op de hierboven geformuleerde onderzoeksvragen. Om uiteindelijk tot conclusies en aanbevelingen te kunnen komen is het nodig een zekere referentie te hebben: een kader waaraan de feiten worden afgemeten. Dit noemt men een normenkader. Op basis van bovenstaande onderzoeksvragen heeft de rekenkamer een normenkader gemaakt. Dit normenkader en de beoordeling aan de hand van de normen op basis van de uitkomsten van het onderzoek zijn te vinden in bijlage 4. De volgende normering wordt hierbij gehanteerd:

- 🟢 = aan de norm wordt (grotendeels) voldaan,
- 🟡 = aan de norm wordt deels voldaan,
- 🔴 = aan de norm wordt (grotendeels) niet voldaan.

# 2. Het fundament: landelijke kaders voor toegankelijkheid

Om de mate van toegankelijkheid in de gemeente Ooststellingwerf te kunnen beoordelen, kijken we naar de kaders die voor de organisatie van verkiezingen van toepassing zijn. Toegankelijkheid is namelijk niet alleen een morele ambitie, maar ook een wettelijke en verdragsrechtelijke opdracht. Dit hoofdstuk schetst daarom het speelveld waarbinnen de gemeente opereert. We maken hierbij onderscheid tussen drie kaders: het juridische kader, het beleidskader en het ondersteunend kader. Lokale kaders en documenten worden besproken in hoofdstuk 4.

## 2.1 Het juridisch kader: Wet- en regelgeving

De basis van ons kiesrecht ligt verankerd in de Grondwet en de Kieswet. In artikel J4 van de Kieswet staat o.a. beschreven dat burgemeester en wethouders er zorg voor dragen dat alle in de gemeente aangewezen stemlokalen zodanig zijn gelegen en zo zijn ingericht en uitgerust dat kiezers met lichamelijke beperkingen zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen. Ook is bepaald dat, indien burgemeester en wethouders niet voldoen aan het tweede lid, zij de gemeenteraad informeren over de reden hiervoor.

De Kieswet bevat ook bepalingen over hulp bij het stemmen. Kiezers die door een lichamelijke beperking niet in staat zijn zelfstandig hun stem uit te brengen, mogen zich laten bijstaan (artikel J28). Het geven van hulp is aan voorwaarden gebonden en moet plaatsvinden met behoud van het stemgeheim. Voor kiezers met andere beperkingen, zoals een verstandelijke beperking of lage basisvaardigheden, is het geven van hulp niet in de Kieswet opgenomen.

Verder regelt de Kieswet alternatieve stemmogelijkheden, zoals stemmen bij volmacht en het aanvragen van een kiezerspas. Hiermee kunnen kiezers die niet in staat zijn een stemlokaal te bezoeken toch hun stem uit te brengen.

De Kieswet focust vooral op fysieke toegankelijkheid (zoals de bereikbaarheid voor rolstoelgebruikers), maar sinds de ratificatie van het VN-verdrag Handicap in 2016 is er een dwingende opdracht aan overheden om belemmeringen in de breedste zin van het woord — dus ook communicatief en cognitief — weg te nemen (artikel 1). Artikel 29a van het verdrag verplicht staten om te waarborgen dat stemprocedures en steminformatie begrijpelijk en bruikbaar zijn, zodat personen met een beperking in de brede zin van het woord daadwerkelijk en zelfstandig aan verkiezingen kunnen deelnemen.

## 2.2 Het beleidskader: Landelijke ambitie in het actieplan Toegankelijk stemmen

De Grondwet, de Kieswet en het VN-Verdrag Handicap zijn samen de juridische basis voor toegankelijk stemmen. In de praktijk blijkt echter dat niet alle aspecten van toegankelijkheid, bijvoorbeeld voor inwoners met lage basisvaardigheden, zijn

meegenomen in dit juridische kader. Om hier toch richting aan te geven, heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties samen met betrokken partijen het Actieplan Toegankelijk Stemmen opgesteld. Het Actieplan Toegankelijk Stemmen heeft als doel dat mensen met een beperking en mensen met lage basisvaardigheden zo zelfstandig mogelijk moeten kunnen stemmen.

Het actieplan richt zich op vier onderwerpen.

1. **Toegankelijke informatie over verkiezingen:** Dit houdt in dat informatie voor iedereen goed te begrijpen is. Bijvoorbeeld in eenvoudige taal, als audio, of in gebarentaal. Deze informatie moet gemakkelijk vindbaar zijn en zo veel mogelijk op één plek aangeboden worden.
2. **Toegankelijke stemlokalen:** Er moeten meer stemlokalen komen die toegankelijk zijn voor mensen met een fysieke beperking. Kiezers kunnen via waarismijnstemlokaal.nl zien welke voorzieningen een stemlokaal heeft.
3. **Toegankelijk stemmen:** Er wordt gewerkt aan een wetsvoorstel[12] en maatregelen om het stemmen makkelijker te maken voor mensen met een beperking en mensen met lage basisvaardigheden. Gedacht kan worden aan hulp in het stemhokje, een kleiner en duidelijker stembiljet, stemhulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking en het digitaal aanvragen van een kiezerspas of volmacht[13].
4. **Toegankelijke informatie en bijeenkomsten van politieke partijen,** zodat kiezers beter kunnen begrijpen waar partijen voor staan[14].

Het actieplan loopt van 2025 tot en met 2029. In 2024 is een nulmeting gedaan. In 2027 volgt een tussenmeting en in 2029 een eindmeting. Na elke verkiezing wordt geëvalueerd in hoeverre de verkiezingen toegankelijk zijn verlopen.

## 2.3 Het ondersteunend kader: Handreikingen en literatuur

Voor de feitelijke uitvoering kan de praktijk gebruikmaken van de expertise van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB). De NVVB richt zich op de uitvoerbaarheid voor gemeenten van het VN-verdrag handicap, waarbij zij de handreiking van de VNG als ondersteunend zien. De VNG heeft een **handreiking toegankelijk stemmen** opgesteld. De meest recente versie van deze handreiking is van april 2024[15]. Deze handreiking was daarmee beschikbaar voor gemeenten bij de voorbereiding van de landelijke verkiezingen in 2025 en de gemeenteraadsverkiezingen van 2026 en is een ondersteunend instrument voor gemeenten. De handreiking richt zich op de onderwerpen 2 en 3 uit het Actieplan Toegankelijk Stemmen en besteedt aandacht aan hoe gemeenten een stemlokaal toegankelijk kunnen maken voor specifieke doelgroepen. Het document geeft stappen en tips.

[12] Wetsvoorstel bijstand in het stemhokje. Mensen met een fysieke beperking mogen hulp in het stemhokje ontvangen, mensen met een andere beperking niet. Wetsvoorstel naar de kamer gegaan om dat in de toekomst wel te regelen..
[13] Wetsvoorstel stroomlijning verkiezingsproces
[14] Dit onderdeel van het actieplan valt buiten de scope van het rekenkameronderzoek
[15] Handreiking toegankelijk stemmen - VNG en NVVB

De Lokale Inclusie Agenda (LIA) is een verplichting die voortkomt uit de ratificatie van het VN-Verdrag Handicap. Omdat niet is vastgesteld wat er in zo'n LIA moet staan en hoe een gemeente zo'n agenda kan opstellen, ontwikkelde de VNG een **handreiking lokale inclusie agenda**[16]. Toegankelijke stemprocedures worden hierin geplaatst onder het thema Burgerrechten & Participatie, subonderdeel verkiezingen en politieke participatie en beoogt daarmee om de toegankelijkheid van stemmen en verkozen worden te bevorderen door middel van toegankelijke stemprocedures en politieke bewustwording.

De **communicatietoolkit van BZK en de Kiesraad**[17] heeft als uitgangspunt dat verkiezingscommunicatie inclusief moet zijn en alle doelgroepen moet bereiken. In de toolkit krijgen gemeenten concrete middelen en formats aangereikt om hun communicatie te plannen en uit te voeren. Een concreet voorbeeld is het gebruik van kant-en-klare communicatiemiddelen zoals flyers, advertenties en socialmediaberichten die per fase van de verkiezing kunnen worden ingezet, bijvoorbeeld een flyer om kiezers enkele weken vooraf bewust te maken van de verkiezingsdatum.

Verschillende (belangen)organisaties benadrukken al geruime tijd dat met name bij kiezers met een verstandelijke beperking grote behoefte bestaat aan ondersteuning in het stemhokje. De behoefte aan hulp in het stemhokje van mensen met een verstandelijke beperking blijkt ook uit meldingen bij het Meldpunt Onbeperkt stemmen[18]. Mensen met een (licht) verstandelijke beperking geven hierbij aan dat het voor hen lastig en stressvol is om te stemmen als zij geen hulp in het stemhokje kunnen krijgen. Ieder(in)[19], Sien[20], KansPlus [21]en de LFB[22] hebben in een gezamenlijke pamflet 'Zelfstandig stemmen voor iedereen' [23] gevraagd ondersteuning in het stemhokje voor iedereen mogelijk te maken.

De Rijksoverheid heeft veel informatie en tools gepubliceerd op haar website, waaronder checklists voor toegankelijke stemlocaties en ontwerprichtlijnen voor de inrichting van de stemlocaties, die gebruikt kunnen worden door medewerkers van de gemeente die verkiezingen organiseren of locatiebeheerders van locaties waar stembureaus worden ingericht[24]. En ook de Kiesraad[25] heeft hiervoor diverse adviezen, publicaties en materialen uitgebracht.

[16] Handreiking lokale inclusie agenda - Iedereen doet Mee (VNG - 2019))
[17] Communicatiematerialen BZK | Kiesraad.nl
[18] Meldpunt onbeperkt stemmen - Rapportage van de meldactie over toegankelijkheid van de Tweede Kamer verkiezingen 2023
[19] Iederin
[20] Website Sien voor mensen met een verstandelijke beperking
[21] Wlz-zorg | KansPlus
[22] LFB vereniging door en voor mensen met een beperking
[23] Pamflet issue aanpak stemmen met verstandelijke beperking
[24] Toegankelijkheid verkiezingen | Verkiezingen | Rijksoverheid.nl
[25] GR26 Toolkit Verkiezingen gemeenteraadsverkiezingen 2026 | Kiesraad.nl

## 3. Toegankelijkheid van de stemlocaties

In Ooststellingwerf hebben we alle stemlocaties bezocht, in totaal 22 stuks. In bijlage 6 vindt u het overzicht van de bezochte stemlocaties.

### 3.1 De basis: wat we wisten over de stemlocaties voordat we aan de schouw begonnen

De gemeente heeft data aangeleverd aan [waarismijnstemlokaal.nl](waarismijnstemlokaal.nl) waarin aangegeven wordt dat 16 van de 22 stemlocaties toegankelijk zijn voor mensen met een beperking. De bibliotheek in Oosterwolde, Pro Rege en het dorpshuis in Donkerbroek, 't Anker in Elsloo, het dorpshuis in Haule en de dorpskantine in Nijeberkoop worden aangemerkt als niet of minder toegankelijk. In een mededeling aan de raad (d.d. 27 januari 2026) licht het college toe dat dit komt omdat zij het belangrijk vinden dat in alle dorpen een stemlokaal is, maar in sommige kleinere dorpen de locaties die beschikbaar zijn, niet aan alle toegankelijkheidseisen voldoen en daar met beperkte aanpassingen ook niet aan kunnen gaan voldoen. Daarom zetten ze binnen de mogelijkheden en het budget wat er is maximaal in op aanvullende maatregelen om de toegankelijkheid van stemlocaties zo goed mogelijk te borgen. Ze geven aan in ieder stemlokaal te zorgen voor:

- Loep met verlichting
- Zwart/gele tape rond gleuf stembus
- Beachflag bij elk stembureau
- Stemhokje met een laag schrijfblad, in sommige locaties een extra breed stemhokje
- Goede verlichting in de stemhokjes
- Voldoende stoelen
- Duidelijke bewegwijzering in de stemlocaties (gele papieren met zwarte pijlen)
- Goed leesbare kandidatenlijst
- Instructies aan de stembureauleden wanneer je kiezers mag helpen/ondersteunen
- Publicatie van alle stemlokalen in krant, website socials en op de achterkant van de huis-aan-huis bezorgde kandidatenlijst
- Mogelijkheden gebruik Automaatje op achterkant kandidatenlijst en in de krant.

Een Prokkelduo, ook wel een inclusief stembureauduo genoemd, is een koppel bestaande uit een persoon met een verstandelijke beperking en een persoon zonder verstandelijke beperking die op de verkiezingsdag samen als vrijwilliger op een stembureau werken. Het woord is afkomstig van Stichting Prokkel, een landelijke organisatie die zich inzet voor ontmoetingen tussen mensen met en zonder verstandelijke beperking. Rondom de verkiezingen vormt de vrijwilliger met een verstandelijke beperking een duo met een ervaren stembureaulid of een andere getrainde vrijwilliger. Zij voeren vervolgens samen volwaardige, praktische taken uit, zoals het verwelkomen van kiezers bij de ingang, het uitreiken van de stembiljetten, het controleren van de identiteitsbewijzen onder toezicht of het helpen bij het tellen van de stemmen na sluiting van de stembureaus. Het doel van deze inzet is tweeledig, aangezien het voor de vrijwilliger met een beperking een actieve manier is om volwaardig mee te draaien in de samenleving en burgerzin te tonen, terwijl het voor de kiezers en de overige stembureauleden zorgt voor een zichtbaar inclusief en gastvrij stembureau. Dit kan de drempel om te gaan stemmen voor andere kwetsbare groepen aanzienlijk verlagen.

Verder blijkt uit de aangeleverde data dat er geen stemmal met audio-ondersteuning aanwezig is in Ooststellingwerf en dat er ook geen prokkelduo, geen kandidatenlijsten in braille, geen kandidatenlijsten met grote letters en geen geleidelijnen aanwezig zijn. Bij de meeste stemlokalen is volgens deze data een gebarentolk op afstand beschikbaar via de Berengroep[26]. Bij drie stemlokalen is dat volgens de data niet het geval of is het onbekend, maar dat lijkt eerder een fout in de aangeleverde data dan dat daadwerkelijk de tolk op afstand niet beschikbaar is. In 18 van de 22 stemlocaties is een toegankelijk toilet aanwezig, in één locatie is dat niet het geval (dorpshuis Donkerbroek) en voor drie locaties is het onbekend. Voor zes stemlokalen is aangegeven dat de akoestiek geschikt is voor slechthorenden en voor alle stemlokalen is aangegeven dat deze niet prikkelarm zijn. Wat opvalt is dat de informatie grotendeels volledig is ingevuld, waardoor kiezers goed weten wat ze mogelijk kunnen verwachten als ze bij een bepaalde stemlocatie gaan stemmen.

## 3.2 Blik op de locaties: de resultaten van de schouw

De stemlocaties zijn aan de hand van drie thema's geschouwd: **bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid**. Hieronder beschrijven we per thema de uitkomsten.

We hanteren voor de drie genoemde termen de definities/beschrijvingen die BZK geeft in "Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus - Naslagwerk" uit september 2020. [27]

*"De toegankelijkheidscriteria in het deel **"Bereikbaarheid"** hebben allemaal te maken met voorzieningen die in de buitenruimte getroffen moeten worden om bij de entreedeur (toegangsroute) van de stemlocatie te kunnen komen.*

*De toegankelijkheidscriteria in het deel **"Betreedbaarheid"** hebben allemaal te maken met voorzieningen (in/aan de verkeersruimte) die nodig zijn om vanaf de entreedeur tot in de stemruimte (v.v.) te kunnen komen. Indien er een route is tussen de buitendeur/entreedeur van het stembureau en de stemruimte (de ruimte waar de stemhokjes staan) moet deze route, inclusief evenuteel in de route aanwezige deuren, hoogteverschillen, bewegwijzering aan toegankelijkheidseisen voldoen.*

*De toegankelijkheidscriteria in het deel **"Bruikbaarheid"** hebben allemaal te maken met voorzieningen (in/aan de stemruimte) die nodig zijn om alle handelingen t.b.v. het stemmen te kunnen uitvoeren".*

### Bereikbaarheid

Bij 17 van de 22 stemlocaties zijn **gehandicaptenparkeerplaatsen** aanwezig. Dit zijn 15 permanente plaatsen en 2 tijdelijke plaatsen. Bij de stemlocaties in Makkinga (zie foto op de volgende pagina links) en in Nijeberkoop (zie foto op de volgende pagina rechts) zijn tijdelijke parkeerplaatsen ingericht.





Voor 16 van de 17 gevallen is **de route van deze parkeerplaats naar de stemlocatie** toegankelijk. In één geval is dit niet zo, er staat een paaltje in de weg en de stoep is wat ongelijk (zie foto rechts). Bij de vijf stemlocaties waar geen **gehandicaptenparkeerplaatsen** waren**,** waren in alle vijf de gevallen zes of meer vrije parkeerplaatsen beschikbaar.



De **aanwezigheid van een stembureau wordt bij alle stemlocaties kenbaar gemaakt door het plaatsen van een vaandel**. Hierdoor is de stemlocatie op afstand al te zien. Op de foto rechts ziet u een voorbeeld van zo'n vaandel bij de stemlocatie bij de dorpskamer in Appelscha. Vervolgens staat bij 21 van de 22 stemlocaties een **bord bij de ingang van het stemlokaal** met het woord "stemlokaal" of "stembureau" erop.




De route van de stoep naar de entreedeur van de stemlocatie is op drie onderdelen beoordeeld: is de route verhard, is de route vrij van obstakels en is de route vrij van hoogteverschillen of zijn deze passend overbrugd. Daarnaast is er gekeken naar de aanwezigheid van geleidelijnen. Voor alle stemlocaties is de route van stoep naar entreedeur **verhard**. Bij 20 van de 22 stemlocaties is deze route ook **vrij van obstakels**. Alleen bij de stemlocaties in de Steegdenhal in Appelscha en MFC 't Ald Ieger in Waskemeer is dit niet het geval. Bij de Steegdenhal stonden erg veel fietsen (zie foto rechts). Voor 21 van de 22 stemlocaties zijn er geen **hoogteverschillen** of zijn de hoogteverschillen passend overbrugd. Alleen bij de Wyken in Ravenswoud was dit niet het geval. Bij geen enkele stemlocatie zijn **geleidelijnen** aanwezig op deze route.



## Betreedbaarheid



De route van de entreedeur van de stemlocatie naar het stemlokaal zelf is op drie onderdelen beoordeeld: is de route vrij van obstakels, is de route duidelijk aangegeven en is de route vrij van hoogteverschillen of zijn deze passend overbrugd. Bij 21 van de 22 stemlocaties is de **route vrij van obstakels.** Alleen bij de dorpskamer in Appelscha  is dat niet het geval. Bij 18 van de 22 stemlocaties is de **route van de hoofdentree naar het stemlokaal duidelijk aangegeven**.  Bij de Schutse en de Dorpskamer in Appelscha, het dorpshuis in Donkerbroek en het dorpshuis in Langedijk is dat niet het geval.  In 15 van de 22 stemlocaties is de **route vrij van hoogteverschillen of zijn deze passend overbrugd**. Als voorbeeld ziet u rechts een foto van de situatie in Nijeberkoop en hieronder een foto van de situatie in Haulerwijk.



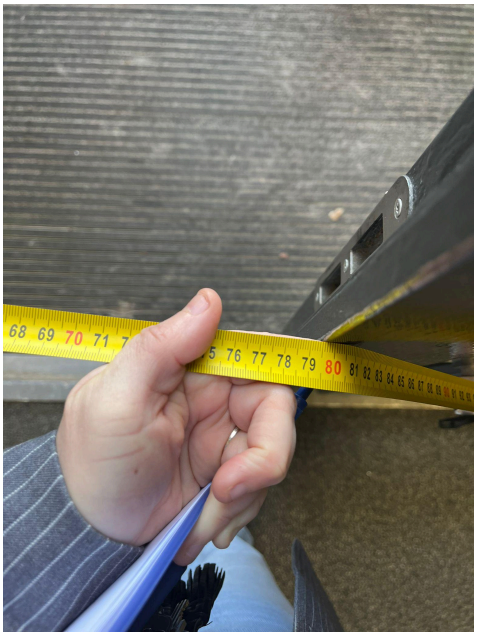

Ook hebben we gekeken naar de deuren op de route: zijn deze voldoende breed en zijn deze te openen vanuit een rolstoel. Hieruit komt naar voren dat bij 20 van de 22 stemlocaties **de deuren voldoende breed zijn** (minimaal 85 cm). Bij twee stemlocaties zijn de deuren minder breed, maar wel breder dan 80 cm. Hierbij gaat het om de stemlocaties in MFS Zuid in Oosterwolde (zie foto rechts) en de Dorpskantine in Nijeberkoop.



Bij vier van de 22 stemlocaties zijn **deuren niet te openen vanuit een rolstoel.** Dit heeft veelal te maken met de aanwezigheid van deurdrangers of omdat er veel kracht nodig is om een deur te openen. Rechts ziet u voorbeelden hiervan uit de stemlocaties in Elsloo

Bij de schouw hebben we ook gekeken naar de aanwezigheid van **kokosmatten of rubberringmatten**. Uit eerdere rekenkameronderzoeken naar dit onderwerp bleek dat dit type matten als meest hinderlijk wordt ervaren door mensen met een lichamelijke beperking. In twee van de 22 stemlocaties troffen we dit type mat aan. Bij ‘t Anker in Elsloo (zie foto rechts) en bij de Steegdenhal in Appelscha.

### Bruikbaarheid

De **beweegruimte/verkeersruimte** in de stemlokalen voor rolstoelen is voor drie onderdelen van het stembureau in kaart gebracht: naar de stemtafel, naar het stemhokje, en naar de stembus. In alle stemlokalen is op alle onderdelen voldoende beweegruimte/verkeersruimte. Ook is bij alle stembureaus een **leesloep met werkende verlichting** aanwezig. In geen enkel stemlokaal is een **kandidatenlijst in braille** aanwezig, evenals een **kandidatenlijst in grote letters** of **een stemmal met audio-ondersteuning.**

Ooststellingwerf biedt doven en slechthorenden de mogelijkheid om bij alle stembureaus gebruik te maken van een **tolk op afstand.** Dit is een gratis dienst die aangeboden wordt door de Berengroep, ondersteund door VNG, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Hoormij en Ieder(in), in het kader van het actieplan toegankelijk stemmen. [28] Tijdens de schouw troffen we bij 21 van de 22 stembureaus het formulier met de QR code aan waarmee contact gelegd kan worden met de tolk op afstand. Dit was alleen in Het Anker in Oosterwolde niet het geval. Op de foto hiernaast ziet u het formulier zoals we het aantroffen in MFA Mejander in Oldeberkoop. Bij geen enkel stembureau was een **stembureaulid** aanwezig die de **Nederlandse Gebarentaal (NGT)** beheerste.

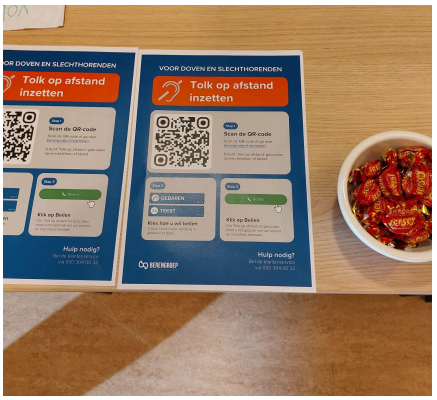


In alle stemlokalen zijn **onderrijdbare stemhokjes met laag werkblad** aanwezig. Ook zijn in alle stemlokalen **stoelen** aanwezig, waarbij in één geval de stoelen neergezet werden toen de schouwer vroeg naar de beschikbaarheid van stoelen voor stemmers. In dertien gevallen waren niet een op de vijf **stoelen** voorzien van een **leuning** zoals bijvoorbeeld op de foto van MFS Zuid in Oosterwolde (rechts) te zien is.



Van de 22 stemlocaties waren 21 stemlocaties voorzien van een **toilet toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking**. Alleen in de Dorpskantine in Nijeberkoop was deze niet aanwezig.

## 3.3 Blik op de locaties: de resultaten van de enquête onder voorzitters en bijzonderheden uit de processen-verbaal

De respons op de vragenlijst die onder de voorzitters van de stembureaus is verspreid was erg hoog. We hebben 44 ingevulde enquêtes retour gekregen. Niet elke (plaatsvervangend) voorzitter heeft de gegevens van zijn of haar stembureau ingevuld,

[28] Berengroep - informatie over toegankelijk maken verkiezingen dmv tolk op afstand

maar aangezien er 22 stembureaus zijn gaan we er vanuit dat alle stembureaus hierin vertegenwoordigd zijn.  Hieronder beschrijven we de uitkomsten beknopt.

Op de vraag of er bij het begin van of tijdens de verkiezingsdag nog aanpassingen gedaan zijn aan de stemlocatie/het stembureau vanwege de toegankelijkheid, geven vijf voorzitters aan dat dit het geval is geweest. Het ging hierbij om het openzetten van deuren met behulp van een stoel, het plaatsen van invaliderijplaaten bij de voordeur, het op de tafel leggen van de QR code voor de tolk op afstand, het plaatsen van pijlen bij de deurknoppen en het plaatsen van een geel bordje met “Stembureau” aan de weg in verband met vindbaarheid.

Op de vraag of kiezers met een beperking gebruik hebben gemaakt van het desbetreffende stemlokaal werd 38 keer aangegeven dat dit het geval was. Welke kiezers met een beperking gebruik hebben gemaakt van het stemlokaal is terug te lezen in figuur 1 . Het ging vooral om kiezers met in ieder geval een motorische beperking en in mindere mate om kiezers met een visuele, verstandelijke en/of auditieve beperking.

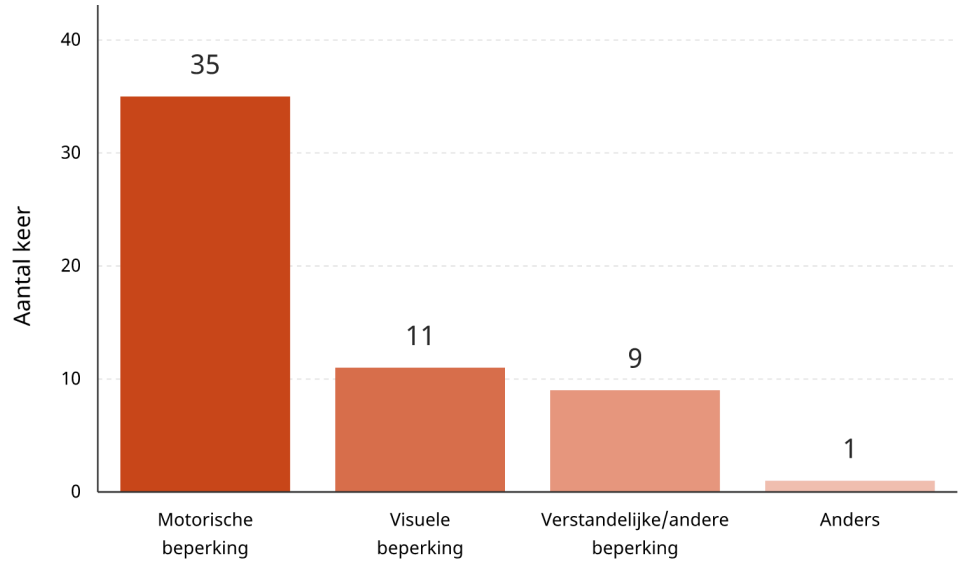


*Figuur 1. Welke kiezers met een beperking gebruik hebben gemaakt van het stemlokaal*[29]

Door tien voorzitters is aangegeven dat zij of hun stembureauleden een hulpvraag hebben gekregen. Dit waren hulpvragen van mensen met een motorische en/of visuele beperking. Op de vraag welke hulp verleend is, werden antwoorden gegeven die sterk op elkaar leken. In de meeste gevallen zijn mensen geholpen met het stembiljet, het aanreiken van de loep of uitleg over het stemproces. Ook werd een buitendeur opengehouden en werd begeleiding in de rolstoel in en uit het stemhokje gegeven.

Zeven voorzitters geven aan dat er klachten bij hen zijn gemeld. Het ging om een moeilijk te openen toegangsdeuren, een te hoge stembus, beperkt licht in stemhokjes, drempels,

[29] Verstandelijke/andere beperking (andere beperking is bijvoorbeeld kiezers met een psychische beperking (b.v. ADHD) of een communicatieve beperking zoals b.v. stotteren)

moeilijkheden om met een rolstoel door een deur te komen en een ontbrekende beschrijving hoe er gelopen dient te worden naar de achterzijde van het gebouw.

38 voorzitters gaven aan tevreden te zijn over de toegankelijkheid van het stemlokaal waar zij zitting hadden. Een deel van deze voorzitters heeft ook aangegeven waarom ze tevreden waren over de toegankelijkheid van hun stemlokaal. Dit had voornamelijk te maken met de toegankelijkheid en de voorzieningen. Zo werden gelijkvloers, de brede inrichting en het ontbreken van obstakels genoemd evenals de toegankelijkheid voor rolstoelen, rollators en scootmobielen. Ook werden de ruimte opzet en de overzichtelijkheid genoemd, evenals de behulpzaamheid van stembureauleden en de sociale samenhang.

Drie voorzitters waren niet tevreden over de toegankelijkheid van hun stemlokaal. Daarvoor werden verschillende redenen genoemd:

- De helling naar de deur is te stijl, bouwkundige aanpassingen
- Het invalidentoilet is moeilijk vindbaar
- De drempel en de deur wellicht aanpassen

Zeven van de 44 voorzitters geven aan dat er iets aangepast moet worden aan het stemlokaal voor de volgende verkiezingen. Zij doen suggesties voor het verbeteren van de beschrijvingen van de route, beter licht in stemhokjes, het verlagen van drempels, het inzetten van stembureauleden uit het eigen dorp of het toevoegen van parkeerplaatsen voor mensen die minder valide of slecht ter been zijn.

De processen-verbaal van alle stembureaus zijn ook doorgenomen en gecontroleerd op bevindingen die iets kunnen zeggen over de toegankelijkheid van het stemlokaal. Hierin wordt melding gemaakt van een onduidelijke route (wat is de overkant?) en het ontbreken van een vaandel.

## 3.4 Duiding van de uitkomsten

Voor de schouw hebben we de keuze gemaakt om de BZK criteria[30] op een vereenvoudigde manier te toetsen, gecombineerd met een aantal aanvullende criteria. De keuze voor deze aanvullende criteria is gebaseerd op eerder rekenkameronderzoek van andere rekenkamers, eigen expertise en data die beschikbaar is op waarismijnstemlokaal.nl. Voor een volledige beschrijving van de onderzoeksverantwoording zie bijlage 1.

### 3.4.1 Beoordeling aan de hand van criteria BZK

Stemlocaties zijn volgens BZK geheel toegankelijk wanneer aan onderstaande criteria is voldaan. Rood gemarkeerd zijn de criteria waarvan BZK aangeeft dat deze cruciaal zijn voor het daadwerkelijk kunnen bereiken en betreden van de stemruimte. BZK geeft aan dat indien het resultaat van één van deze vragen een onvoldoende is, er sprake is van een niet toegankelijke situatie en de eindbeoordeling van die locatie per definitie onvoldoende

[30] Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus Naslagwerk - ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

is. Deze manier van beoordelen nemen wij over. Daarnaast gaan we voor de totale set van criteria uit van de volgende weging, mits het geen automatische onvoldoende is zoals hierboven beschreven:

- ★ 100 % van de punten = 🟢
- ★ 50% van de punten of hoger, maar lager dan 100% = 🟡
- ★ 49% van de punten of lager = 🔴

**Bereikbaarheid (max 6 punten)**

- Er zijn gehandicaptenparkeerplaatsen aanwezig in de buurt van het stembureau. Indien dit niet het geval is zijn er meer dan 3[31] vrije reguliere parkeerplekken.
- De logische route vanaf deze gehandicaptenparkeerplaats naar het stemlokaal is toegankelijk.[32]
- Bij het stemlokaal staat een aanduiding waardoor de locatie op afstand al zichtbaar is.
- De route vanaf het trottoir naar de entreedeur van het stemlokaal is verhard, vrij van obstakels en vlak of de hoogteverschillen zijn adequaat overbrugd.

**Betreedbaarheid (max 6 punten)**

- De route vanaf de hoofdentree van het gebouw door het gebouw heen naar het stemlokaal is voldoende breed[33], vrij van obstakels en vlak of de hoogteverschillen zijn adequaat overbrugd.
- Alle deuren en doorgangen zijn minimaal 85 cm breed.
- Deuren die je handmatig open moet doen en die niet permanent open staan, zijn te openen vanuit een rolstoel[34].
- Er zijn geen kokosmatten en/of rubber(ring)matten aanwezig

**Bruikbaarheid (max 7 punten)**

- Er is voldoende beweegruimte/verkeersruimte in het stemlokaal om de stemtafel, het stemhokje en de stembus met een rolstoel te bereiken.
- Er is een onderrijdbaar stemhokje met laag werkblad aanwezig
- Er is een leesloep met werkende verlichting aanwezig
- Er zijn stoelen aanwezig waar kiezers op kunnen gaan zitten
- Van de aanwezige stoelen hebben minimaal 1 op de 5 armleuningen

Wanneer we de stemlocaties een score geven aan de hand van bovenstaande criteria, dan zien we dat **10 van de 22 stemlocaties** in Ooststellingwerf als **niet toegankelijk** gescoord moeten worden. **7 van de 22 stemlocaties** zijn **gedeeltelijk toegankelijk,**

---

[31] Gezien de kleinschaligheid van de gemeente zijn wij bij de schouw uitgegaan van minimaal 3 vrije reguliere parkeerplekken, terwijl BZK een minimum van 5 hanteert.

[32] Deze vraag is niet gesteld voor de reguliere parkeerplekken. Wanneer een locatie geen gehandicaptenparkeerplaatsen heeft kunnen er max 5 punten gescoord worden voor deze categorie.

[33] Dit onderdeel van het toegankelijkheidscriterium is in deze schouw uiteindelijk niet beoordeeld. In de praktijk bleek dit binnen de mogelijkheden van de schouw lastig te beoordelen voor de schouwers, waardoor we er voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten van de schouw voor gekozen hebben dit onderdeel niet mee te nemen in de beoordeling van de toegankelijkheid van stemlocaties.

[34] BZK maakt expliciet onderscheid tussen toegankelijkheid voor mensen in een rolstoel en mensen in een scootmobiel. In hun vraag- en antwoordsectie geven ze het volgende aan: “Stembureaus moeten toegankelijk zijn voor mensen in een rolstoel. Ze hoeven niet toegankelijk te zijn voor mensen in een scootmobiel, omdat die meestal nog een paar stappen kunnen lopen. Stembureauleden kunnen een stoel zetten in het stemhokje met het verlaagde schrijfblad. Zo kunt u zitten terwijl u stemt.”

voornamelijk veroorzaakt door de afwezigheid van voldoende stoelen met een leuning of de aanwezigheid van kokosmatten en/of rubberringmatten. **5 van de 22 stemlocaties** zijn **geheel toegankelijk** volgens de criteria van BZK.

| Stembureau | | Bereikbaarheid | Betreedbaarheid | Bruikbaarheid | Eindscore |
|---|---|---|---|---|---|
| 1 | Oosterwolde, Gemeentehuis 1 | 🟢 | 🟢 | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🟡 |
| 2 | Oosterwolde, Gemeentehuis 2 | 🟢 | 🟢 | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🟡 |
| 3 | Oosterwolde, Stellinghaven | 🟢 | 🟢 | 🟢 | 🟢 |
| 4 | Oosterwolde, Het Anker | 🟢 | 🟡 Er liggen kokosmatten en/of rubberringmatten | 🟢 | 🟡 |
| 5 | Oosterwolde, Bibliotheek | 🟢 | 🟢 | 🟢 | 🟢 |
| 6 | Oosterwolde, MFS Zuid (ingang aan de Snellingerdijk) | 🟢 | 🔴 Deuren niet 85cm of breder | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🔴 |
| 7 | Appelscha, De Schutse | 🟢 | 🟢 | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🟡 |
| 8 | Appelscha, Sporthal de Steegdenhal | 🔴 Route niet vrij van obstakels en route van gehandicaptenparkeerplaats naar stemlocatie niet toegankelijk | 🟡 Er liggen kokosmatten en/of rubberringmatten | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🔴 |
| 9 | Appelscha, Dorpskamer | 🟢 | 🔴 Route niet vrij van obstakels, hoogteverschillen niet overbrugd | 🟢 | 🔴 |

| Stembureau | | Bereikbaarheid | Betreedbaarheid | Bruikbaarheid | Eindscore |
|---|---|---|---|---|---|
| 10 | Haulerwijk, Sportcentrum | 🟢 | 🔴 Hoogteverschillen niet overbrugd, deuren niet te openen vanuit rolstoel | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🔴 |
| 11 | Haulerwijk, Sinnehiem | 🟢 | 🟢 | 🟢 | 🟢 |
| 12 | Donkerbroek, Verenigingsgebouw Pro Rege | 🟢 | 🟢 | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🟡 |
| 13 | Donkerbroek, Dorpshuis Oan 'e Feart | 🟢 | 🔴 Hoogteverschillen niet overbrugd | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🔴 |
| 14 | Oldeberkoop, MFA MeJander | 🟢 | 🟢 | 🟢 | 🟢 |
| 15 | Makkinga, Dorpshuis Grietenijhûs | 🟢 | 🟢 | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🟡 |
| 16 | Waskemeer, MFC - Dorpshuis 't Ald leger | 🔴 Route niet vrij van obstakels | 🔴 Hoogteverschillen niet overbrugd, deuren niet te openen vanuit rolstoel | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🔴 |
| 17 | Elsloo, Zaal 't Anker | 🟢 | 🔴 Deuren niet te openen vanuit rolstoel | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🔴 |
| 18 | Haule, Dorpshuis De Mande | 🟢 | 🟢 | 🟢 | 🟢 |
| 19 | Fochteloo, Dorpshuis Et Legien | 🟢 | 🟢 | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🟡 |
| 20 | Ravenswoud, Dorpshuis De Wyken | 🔴 | 🔴 | 🟢 | 🔴 |

| Stembureau | | Bereikbaarheid | Betreedbaarheid | Bruikbaarheid | Eindscore |
|---|---|---|---|---|---|
| | | Hoogteverschillen niet overbrugd | Hoogteverschillen niet overbrugd | | |
| 21 | Langedijke, Dorpshuis Oons Dörpshuus | 🟢 | 🔴 Hoogteverschillen niet overbrugd, deuren niet te openen vanuit rolstoel | 🟢 | 🔴 |
| 22 | Nijeberkoop, Dorpskantine | 🟢 | 🔴 Hoogteverschillen niet overbrugd, deuren niet 85cm of breder | 🟡 Niet 1 op de 5 stoelen met armleuningen | 🔴 |

**Toelichting op de scores**
Voor het thema **bereikbaarheid** zijn weinig 🔴en geen 🟡scores gegeven. Bij de 🔴scores gaat het om twee routes die niet vrji zijn van obstakels, op één locatie hoogteverschillen die niet zijn overbrugd en één route van de gehandicaptenparkeerplaats naar de stemlocatie die niet toegankelijk is. Dit zijn voornamelijk knelpunten waarbij onderzocht kan worden of deze opgelost kunnen worden met beperkte ingrepen.

Voor het thema **betreedbaarheid** is de reden voor een 🔴score deels gelegen in zaken die op te lossen zijn, en deels in zaken die niet op te lossen zijn omdat het om kenmerken van een gebouw gaat waarbij aanpassingen beperkt of niet mogelijk zijn. De meest voorkomende knelpunten zijn hoogteverschillen die niet zijn overbrugd (7x), samen met deuren die niet te openen zijn vanuit een rolstoel (4x). Hiervan kan onderzocht worden of deze opgelost kunnen worden met beperkte ingrepen, zoals het inzetten van drempelhulpen, het tijdelijk losmaken van deurdrangers of het openzetten van deuren. Deuren die niet 85 cm of breder zijn en waarbij het gaat om een enkele deur die niet 85 cm of breder is, dan is het knelpunt in de praktijk minder makkelijk/niet op te lossen. Indien er kokosmatten en/of rubberringmatten liggen dan kunnen deze (tijdelijk) weggehaald of vervangen worden. Hetzelfde geldt voor de obstakels die op de routes te vinden zijn, zoals fietsen.

Voor het thema **bruikbaarheid** is de reden voor een 🟡 score gelegen het gebrek aan voldoende stoelen met armleuningen. Dit is geen gebouwgebonden knelpunt en vraagt niet om grote aanpassingen om het knelpunt op te lossen.

Wanneer we de scores uit de bovenstaande tabel vergelijken met de informatie die de raad van het college heeft ontvangen over de toegankelijkheid, dan zien we het volgende: De bibliotheek in Oosterwolde, Pro Rege en het dorpshuis in Donkerbroek, ‘t Anker in Elsloo, het dorpshuis in Haule en de dorpskantine in Nijeberkoop  worden door het college aangemerkt als niet of minder toegankelijk. Uit onze beoordeling blijkt dat wij hetzelfde constateren voor Pro Rege en het dorpshuis in Donkerbroek, ‘t Anker in Elsloo en de

dorpskantine in Nijeberkoop. De bibliotheek in Oosterwolde en het dorpshuis in Haule zijn bij onze schouw wel als geheel toegankelijk bevonden. Daarnaast zijn er nog 13 locaties die op basis van onze schouw als niet of gedeeltelijk toegankelijk beoordeeld zijn, naast de 4 locaties waarvan zowel wij als het college zeggen dat deze niet of gedeeltelijk toegankelijk zijn.

### 3.4.2 Beoordeling aan de hand van aanvullende criteria geselecteerd door de rekenkamer

Naast de criteria van BZK hebben we ook gekeken naar de onderstaande aanvullende criteria. Hierbij geldt dat het niet voldoen aan deze criteria er niet automatisch voor zorgt dat een stemlocatie ontoegankelijk wordt voor een persoon met een beperking. Het omgekeerde kan wel gezegd worden. Wanneer er wel voldaan wordt aan deze criteria, wordt de stemlocatie voor bepaalde inwoners met een beperking wel toegankelijker dan wanneer niet aan de criteria wordt voldaan. Voor sommige criteria is het makkelijker het knelpunt op te lossen dan voor andere. Bovendien speelt ook de overweging mee in hoeverre gebruikgemaakt wordt van bepaalde voorzieningen zoals een stemmal met audio-ondersteuning of een kandidatenlijst in braille. Hierdoor verbinden we aan deze criteria geen absolute score zoals we bij de criteria van BZK wel hebben gedaan, maar zijn het criteria die meegenomen **kunnen** worden in het gesprek wat de gemeente intern en met de raad voert over welke stappen zij wel en niet wil nemen om de toegankelijkheid zo groot mogelijk te maken binnen de beperkingen die er zijn.

- **Bereikbaarheid**
    - Gehandicaptenparkeerplaats - permanent of tijdelijk?
    - Aanwezigheid geleidelijnen
    - Bij de ingang van de stemlocatie staat een bord met “stemlokaal” of “stembureau”
- **Betreedbaarheid**
    - De route vanaf de hoofdentree van het gebouw door het gebouw heen naar het stembureau is duidelijk aangegeven
- **Bruikbaarheid**
    - Aanwezigheid kandidatenlijst in braille
    - Aanwezigheid kandidatenlijst met grote letters
    - Aanwezighed stemmal met audio-ondersteuning
    - Aanwezigheid officiële NGT gebarentolk op locatie of op afstand
    - Aanwezigheid stembureaulid die de Nederlandse Gebarentaal (beheerst)
    - Aanwezigheid van een toilet toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking

Op de **bereikbaarheidscriteria** zien we dat bij de 17 stemlocaties waar een gehandicaptenparkeerplaats aanwezig is, deze in 15 gevallen permanent is. In twee gevallen heeft de gemeente gebruik gemaakt van tijdelijke gehandicapten-parkeerplaatsen. Bij de locaties waar geen gehandicaptenparkeerplaatsen aanwezig zijn, zijn in alle gevallen 6 of meer vrije parkeerplaatsen beschikbaar. Hierdoor is het minder of niet noodzakelijk om een tijdelijke gehandicaptenparkeerplaats te faciliteren. Bij geen enkele stemlocatie zijn geleidelijnen aanwezig. Bij 21 van de 22 stemlocaties staat een

bord met “stemlokaal”of “stembureau” en bij 18 van de 22 stemlocaties is de route van de hoofdentree van het gebouw door het gebouw heen naar het stembureau duidelijk aangegeven. Dit laatste criterium valt onder het onderdeel **betreedbaarheid**.  Het zijn twee criteria waar makkelijk iets gedaan kan worden aan de geconstateerde knelpunten, door borden (beter) zichtbaar neer te zetten en meer/beter zichtbare routeaanwijzingen te geven.

Op de **bruikbaarheidscriteria** zien we dat in geen enkel stemlokaal een kandidatenlijst in braille of in grote letters aanwezig is en er ook nergens een stemmal met audio-ondersteuning aanwezig is. De kandidatenlijst in grote letters zou zonder veel extra inspanningen of kosten te realiseren moeten zijn. Voor wat betreft de kandidatenlijst in braille of de stemmal met audi-ondersteuning zijn er kosten aan verbonden die drukken op het totale budget wat beschikbaar is voor verkiezingen.

Ooststellingwerf biedt bij alle stembureaus de tolk op afstand, ondanks dat we bij één van de 22 stembureaus de bijbehorende QR-code niet aantroffen. Dit is met extra instructies voor het stembureau te ondervangen in de toekomst. Bij geen enkel stembureau was een stembureaulid aanwezig die de Nederlandse Gebarentaal (NGT) beheerste, maar gezien het aanbod van de tolk op afstand is dit geen knelpunt.

Op het laatste criterium, aanwezigheid van een toilet toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking, scoren 21 van de 22 stemlocaties positief. Dit is een lastig te ondervangen probleem, maar is ook geen criterium waardoor de stemlocatie absoluut ontoegankelijk wordt.

# 4. Achter de schermen: de organisatie van de verkiezingen

## 4.1 Organisatie en teamstructuur

De organisatie van de verkiezingen in de gemeente Ooststellingwerf rust ambtelijk op de schouders van het verkiezingsteam van Burgerzaken. Dit kernteam bestaat uit drie medewerkers. Het team wordt in de aanloop naar en tijdens de verkiezingsdag ondersteund en aangevuld door collega's van de buitendienst en de afdeling communicatie. De huidige projectleider vervult deze rol inmiddels voor de tweede maal en heeft binnen de organisatie ruim dertien jaar ervaring met de organisatie van verkiezingen.

Binnen het verkiezingsteam is geen specifieke functionaris of aandachtsfunctionaris aangewezen die expliciet belast is met de (fysieke of sociale) toegankelijkheid van het stemproces. Dit heeft onder andere te maken met de beperkte omvang van het budget én het projectteam. Daarnaast kost de organisatie van verkiezingen veel tijd en moet dit worden gecombineerd met reguliere werkzaamheden.

Bestuurlijk wordt het proces aandachtig gevolgd door de portefeuillehouder die als voorzitter van het centraal stembureau direct betrokken is bij het verkiezingsoverleg. In de aanloop naar de verkiezingen vindt er regelmatig overleg plaats tussen de projectleider, de portefeuillehouder, de gemeentesecretaris en de teammanager over de voortgang en de te nemen beslissingen. De portefeuillehouder hanteert een actieve rol op de verkiezingsdag zelf door consequent alle stemlocaties in de gemeente fysiek te bezoeken om de situatie ter plaatse te observeren en te spreken met de voorzitters van de stembureaus.

## 4.2 Richtlijnen, draaiboeken en professionalisering

Bij de organisatie van verkiezingen maakt het team gebruik van de toolkit en verkiezingskalender van de Kiesraad. Een intern draaiboek ontbreekt, al fungeert de kalender wel als leidraad. Inmiddels werkt het team met een applicatie waarin de verkiezingskalender is geïntegreerd. Deze applicatie bevat ook een draaiboek dat kan worden aangevuld met gemeentespecifieke gegevens. Het vullen van deze applicatie is in gang gezet, maar nog niet volledig afgerond. De belangrijkste stappen en afspraken zijn inmiddels vastgelegd, wordt aangegeven in de de gesprekken.

Voor het toetsen van de toegankelijkheid baseert het verkiezingsteam zich op de landelijke richtlijnen en checklists die door de Rijksoverheid beschikbaar worden gesteld. Hoewel de gemeente circa twee tot drie jaar geleden alle stemlocaties integraal heeft getoetst aan de hand van deze wettelijke checklists, worden deze checklists momenteel niet voorafgaand aan elke verkiezingen opnieuw ingevuld. Het is onduidelijk wat er met de uitkomsten van de ingevulde checklists is gedaan. Uit de schouw die is uitgevoerd door de rekenkamer blijkt dat een deel van de knelpunten is aangepakt en een deel niet. Bovendien zijn er door de rekenkamer knelpunten geconstateerd die niet uit de toetsing van de gemeente zijn gebleken. Team verkiezingen geeft aan dat het feitelijk langslopen

van alle locaties voorafgaand aan elke verkiezing als te tijdsintensief wordt ervaren naast de reguliere werkzaamheden en de snelle opeenvolging van verkiezingsjaren.

De professionalisering en instructie van de stembureauleden en voorzitters verloopt via twee kanalen: een verplichte digitale e-learning (inclusief de VOX-telmethode) en fysieke instructieavonden voor de voorzitters en stembureauleden. Tijdens deze voorzittersbijeenkomst wordt expliciet aandacht besteed aan de inrichting van het stembureau en de omgang met toegankelijkheid. Dit omvat onder meer instructies over het correct opnemen van opmerkingen of bezwaren van kiezers over de toegankelijkheid in het proces-verbaal en het hanteren van de hulpmiddelen. De praktijk wijst uit dat ondanks deze verplichte instructies bepaalde details of handelingen op de verkiezingsdag zelf soms toch door stembureauleden worden vergeten.

## 4.3 Budget en specifieke voorzieningen

De gemeente Ooststellingwerf faciliteert een aantal hulpmiddelen om de toegankelijkheid van het stemproces te bevorderen, waarbij kosten tot nu toe een duidelijke rol spelen bij de inzet van hulpmiddelen in het licht van het totale budget van €85.000,- wat beschikbaar is voor het organiseren van verkiezingen.

- **Tolk op afstand**: een gratis dienst voor doven en slechthorenden[35].
- **Fysieke hulpmiddelen op locatie:** De voorzieningen die wél standaard worden ingezet, zijn loepen met verlichting en het plaatsen van drempelhulpen of extra verhogingen op locaties waar dit noodzakelijk is volgens de gemeente.
- **Automaatje:** met deze voorziening kunnen mensen die minder mobiel zijn, een rit aanvragen naar een stemlocatie. De kosten van de rit worden betaald uit het budget van de werkgroep Toegankelijkheid.

Ooststellingwerf beschikt niet over een stemmal met audio-ondersteuning (soundbox) voor kiezers met een visuele beperking. De projectleider geeft aan dat de aanschaf van dergelijke hulpmiddelen aanzienlijke kosten(1.500 euro) met zich meebrengt in verhouding tot het totale budget, terwijl er binnen de gemeente nog nooit een verzoek hiervoor is gekomen. Om die reden zet de gemeente deze hulpmiddelen niet standaard in. De Werkgroep Toegankelijkheid signaleert dit als een belangrijk gemis en een concreet verbeterpunt, aangezien het inzetten van dergelijke hulpmiddelen de zelfstandigheid van visueel beperkte kiezers bevordert. De gemeente maakt geen gebruik van 'Prokkelduo's' (zie hoofdstuk 3.1). De gemeente zet ook geen mobiel stembureau in tijdens verkiezingen.

Het gesprek over de (doelmatige) inzet van hulpmiddelen zoals een stemmal of kandidatenlijsten in braille moet nog gevoerd worden. Binnen de OWO-samenwerking wisselen verkiezingsteams wel ervaringen uit, zowel onderling als op landelijk niveau, waarbij ook dilemma's rond toegankelijkheid besproken worden. Tegelijkertijd bestaat er geen concreet zicht op wat de daadwerkelijke behoefte of impact van dergelijke hulpmiddelen zou zijn binnen de gemeente.

[35] Berengroep - informatie over toegankelijk maken verkiezingen dmv tolk op afstand

## 4.4 Fysieke toegankelijkheid

Er is een spanningsveld tussen de gevraagde en gewenste fysieke toegankelijkheid van de stemlocaties in Ooststellingwerf en de wens tot lokale spreiding. De gemeente streeft ernaar om in alle dertien dorpen die de gemeente rijk is minimaal één stemlokaal te behouden. Veel van de beschikbare en in het verleden vaker gebruikte gebouwen (zoals lokale dorpshuizen, verenigingsgebouwen en sportaccommodaties) voldoen aan een groot aantal basiseisen. Zo blijkt uit eerdere checks door de gemeente dat veel locaties vaak al beschikken over obstakelvrije looproutes, drempelloze tussendeuren en een vlakke, verharde vloerafwerking. Bovendien is er in de stemlokalen vrijwel altijd voldoende ruimte voor een vrije keercirkel van 1,5 meter voor rolstoelgebruikers en zijn er standaard correcte zitplaatsen met armleuningen beschikbaar.

Tegelijkertijd stelt de ambtelijke organisatie vast dat het praktisch en financieel niet haalbaar is om alle dorpshuizen, toegangswegen en parkeerplaatsen volledig aan te passen aan de strenger wordende wettelijke toegankelijkheidseisen voor stemlocaties. Het college heeft daarom expliciet besloten om toch ook locaties aan te wijzen die *niet* volledig aan alle toegankelijkheidseisen voldoen, met het argument dat kiezers die deze locaties niet zelfstandig kunnen bereiken en/of betreden, kunnen uitwijken naar andere, wel volledig toegankelijke stemlocaties elders in de gemeente.

Bij eerdere checks door de gemeente werd minder scherp gelet op specifieke drempels of obstakels. Inmiddels is hier meer aandacht voor en wordt ook actiever richting de gemeenteraad gecommuniceerd. Bij twijfel worden locaties aangemerkt als niet of minder toegankelijk. Voorbeelden zijn de stemlocaties Nijerbekoop, dorpshuis Haule en de Bibliotheek Oosterwolde die door de gemeente op basis van de geldende criteria als niet toegankelijk worden gezien, terwijl inwoners dit soms anders ervaren en/of de schouwresultaten van de rekenkamer dit tegenspreken. Daarbij is ook de vraag op basis van welke criteria locaties door de gemeente worden beoordeeld als ‘niet toegankelijk’. Uit het met de gemeente gevoerde gesprek blijkt dat bij sommige locaties, zoals de bibliotheek, bij een bezoek schuifdeuren te smal blijken of boekenkasten in de weg staan. Voor de stemlocatie in Haule geven ze aan dat de ingang zich aan de achterkant van het pand bevindt, met een steile helling er naartoe. De beoordeling is vaak een combinatie van gevoel, ervaring en checklistgebruik wordt aangegeven.

Fysieke knelpunten die door de Werkgroep Toegankelijkheid naar voren worden gebracht of via klachten bij de gemeente binnenkomen, betreffen met name zware deuren die niet automatisch opengaan of niet standaard openstaan (waardoor rolstoelgebruikers alsnog afhankelijk zijn van hulp) en incidentele gebreken in de verlichting op de stemlocaties. Er zijn bij de gemeente geen klachten binnen gekomen over de hoogte van drempels.

De toegankelijkheidschecklist die in de verkiezingsapp wordt gebruikt, is gebaseerd op de checklist van de Kiesraad. Het team benadrukt richting stembureauleden het belang van oplossingsgericht denken, maar merkt dat er op de verkiezingsdag in de praktijk toch zaken anders lopen, bijvoorbeeld bij de opstelling van het stembureau of het klaarleggen van materialen. Wel wordt dit steeds geëvalueerd en wordt er gezocht naar

verbeteringen. De app ondersteunt hierbij goed, vooral in de communicatie met stembureauleden op de dag zelf.

## 4.5 Informatievoorziening door de gemeente aan inwoners

Instructies voor communicatie richting kiezerzijn terug te vinden in de ondersteunende instrumenten, zoals de Handreiking Toegankelijk Stemmen, de communicatietoolkit van BZK/Kiesraad en het Actieplan Toegankelijk Stemmen (zie paragraaf 2.3). Hierin worden gemeenten opgeroepen om toegankelijke, begrijpelijke en vindbare informatie te bieden aan kiezers.

Het team verkiezingen heeft structurele afstemming met de afdeling communiatie. Er is geen specifiek communicatieplan opgesteld voor de gemeenteraadsverkiezingen. Men houdt vooral de planning van de Kiesraad aan als leidraad en kijkt daarnaast naar wat bij vorige verkiezingen is geplaatst. Op basis daarvan wordt bepaald of de communicatie verder aangevuld moet worden of niet.  In communicatietoolkit van BZK wordt k veel aandacht geschonken aan communicatie richting de kiezers. In de toolkit zijn teksten, foto's, advertenties etc. te vinden. Van deze teksten en informatie wordt gebruik gemaakt bij elke verkiezing. Eventueel in combinatie met eerder geplaatste teksten en advertenties.Het team verkiezingen levert het merendeel van de teksten aan en probeert deze zo veel mogelijk op B1-niveau te schrijven. Dat lukt niet altijd, maar er is expliciete aandacht voor begrijpelijke taal, ook in publicaties in de lokale krant.

De gemeente Ooststellingwerf informeert haar inwoners via verschillende kanalen over de verkiezingen en de locaties van de stemlokalen:

- Via de gemeentelijke website
- Via social media[36]
- Via een kaart van de burgemeester aan inwoners die voor het eerst hun stem mogen uitbrengen
- Via www.waarismijnstemlokaal.nl
- Via een uitgebreide pagina in het huis-aan-huis weekblad (Nieuwe Ooststellingwerver d.d. 26-02-2026, zie screenshot hierna)

[36] Socialmedia-uitingen zijn buiten beschouwing gelaten omdat het onderzoek was gericht op de toegankelijkheid van de verkiezingsinformatie en niet op het bereik of de effectiviteit van afzonderlijke communicatiekanalen. Bovendien betreft social media veelal een afgeleide van informatie die ook via andere onderzochte kanalen is verspreid.

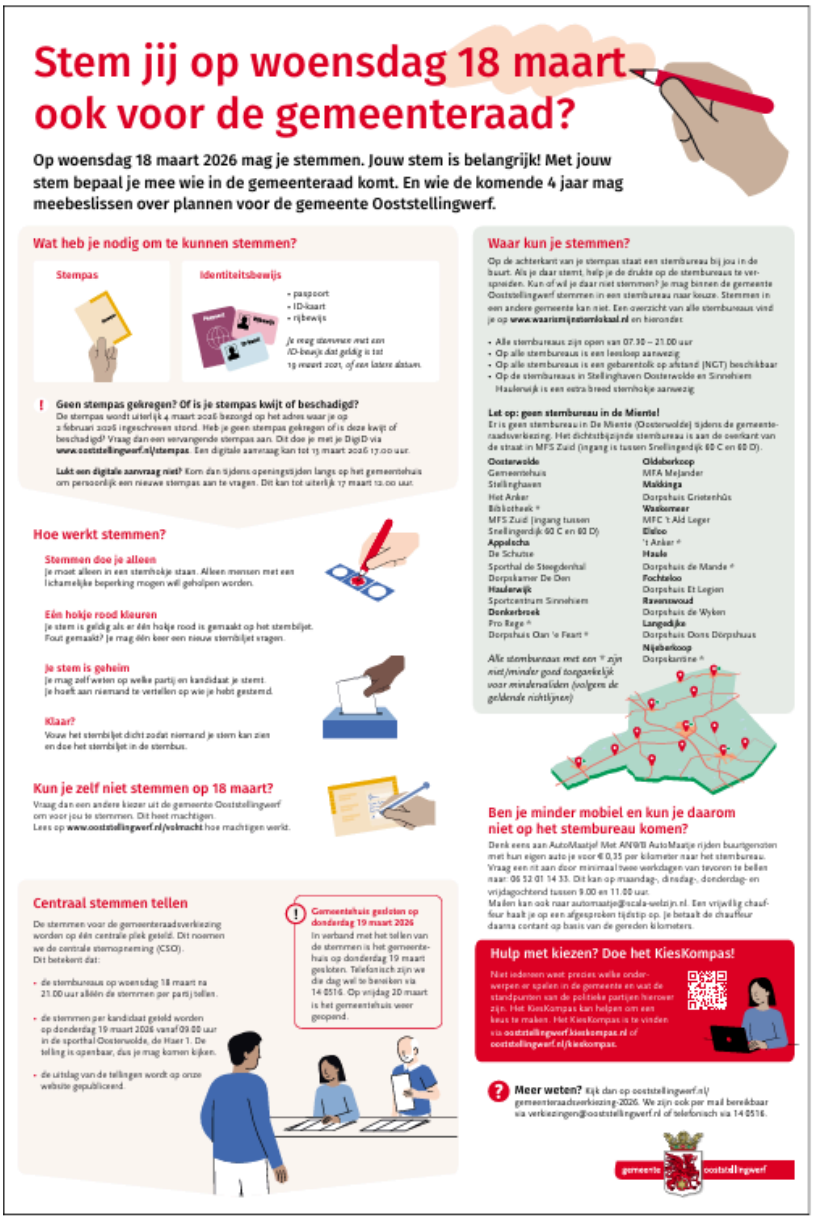


Veruit de meeste informatie wordt verstrekt via de gemeentelijke website. Hier kunnen inwoners onder andere terecht voor informatie over politieke partijen, waar gestemd kan worden, hoe iemand anders gemachtigd kan worden om te stemmen en voor de uitslag van de verkiezingen. De website vermeldt ook welke hulpmiddelen er aanwezig zijn bij de stemlokalen en maakt melding van de aanwezigheid van de vervoersvoorziening 'Automaatje'. De tegel 'waar kun je stemmen' geeft een link naar www.waarismijnstemlokaal.nl. De dataset 'Waar is mijn stemlokaal' is door de gemeente zorgvuldig opgebouwd op basis van eerdere locatiechecks, evaluatieresultaten en opmerkingen uit processen-verbaal. De gegevens over de locaties en hun specifieke mate van toegankelijkheid worden direct gesynchroniseerd met deze website, zodat inwoners online kunnen opzoeken welk stembureau in hun buurt over de voor hen juiste voorzieningen beschikt.

Op de verkiezingenpagina van de website wordt in een zijtegel doorverwezen naar onder andere de websites van Kieskompas, de Kiesraad, de Verkiezingskrant in Gewone Taal en naar de website Uitleg Gemeenteraad - Hoe werkt stemmen? Op deze website wordt met een filmpje én in eenvoudige taal informatie gegeven over het stemmen.




Daarnaast maakt de gemeente bewust gebruik van de 'Verkiezingskrant in makkelijke taal' van ProDemos. Deze krant wordt standaard besteld en verspreid bij het gemeentehuis, de Poiesz en de bibliotheek. De gemeente kiest hiervoor bewust, waarbij meespeelt dat deze materialen kosteloos beschikbaar zijn en daardoor laagdrempelig kunnen worden ingezet.

Wat betreft de toegankelijkheid van informatie voor laaggeletterden of inwoners met een cognitieve beperking (lage basisvaardigheden) is het uitgangspunt dat de gemeente verplicht is om op B1-niveau te communiceren. Er wordt in de praktijk vanuit gegaan dat deze verplichting wordt nageleefd, al is er vanuit de ambtelijke organisatie geen specifieke of gerichte controle op ingericht om te toetsen of de verkiezingsinformatie daadwerkelijk voor iedereen begrijpelijk is. De Werkgroep Toegankelijkheid signaleert op dit vlak een belangrijk verbeterpunt en pleit voor het nog actiever gebruiken van eenvoudige taal en beeldondersteuning richting inwoners. Op de website hebben inwoners de mogelijkheid om de weergegeven tekst vereenvoudigt weer te geven door te klikken op de knop 'eenvoudige tekst' waarna met een AI-tool een pop-up verschijnt waarin de inhoud in eenvoudigere bewoordingen wordt uitgelegd (zie voorbeeld hieronder).




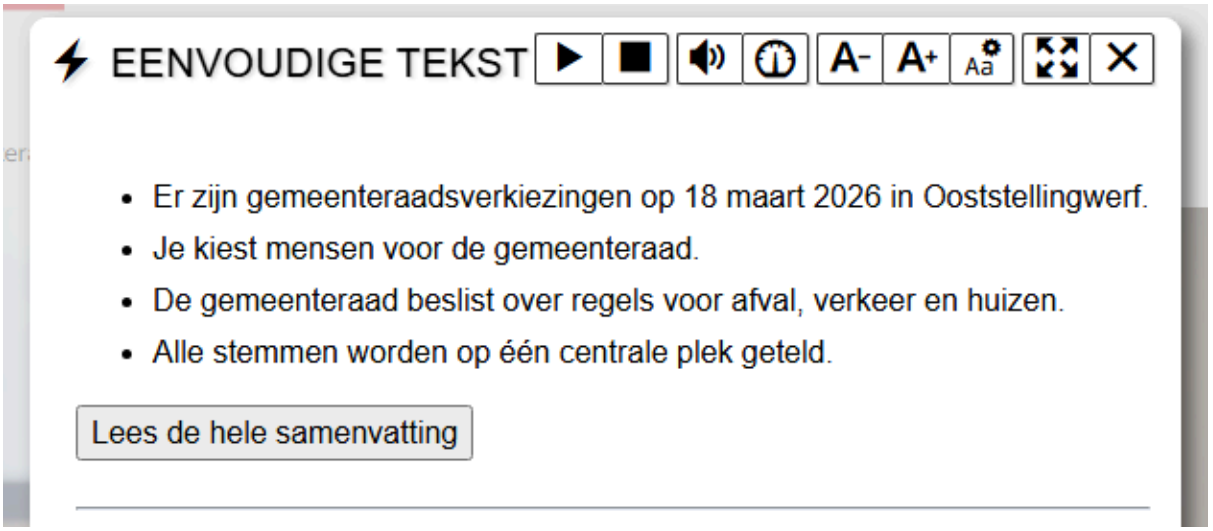


## 4.6 Informatievoorziening door het college van b. en w. aan de gemeenteraad

Het college van burgemeester en wethouders voldoet aan de wettelijke verplichting om de gemeenteraad te informeren indien er wordt afgeweken van de toegankelijkheidseisen voor stemlocaties. Deze verplichting is verankerd in artikel J 4 lid 3 van de Kieswet.

In de formele 'Mededeling aan de Raad' (zoals verzonden op 27 januari 2026) stelt het college de raad er expliciet van in kennis dat besloten is af te wijken van de toegankelijkheidseisen voor een aantal specifieke stemlokalen. Het college geeft aan dat zes[37] van de 22 stemlocaties niet volledig toegankelijk zijn of niet volledig toegankelijk kunnen worden gemaakt. Bij deze mededeling is een bijlage gevoegd waarin per stembureau staat vermeld of de locatie wel of niet/minder toegankelijk is, inclusief de bijbehorende generieke checklists van eisen. Hiermee legt het college verantwoording af over de gemaakte bestuurlijke afweging om de spreiding van stemlocaties over de dorpen te verkiezen boven honderd procent toegankelijkheid op elk van deze locaties.

Ook bij de verkiezingen voor het Europees Parlement in 2024 is een dergelijke brief verstuurd.

## 4.7 Evaluatie

De evaluatie van de verkiezingen binnen de gemeente Ooststellingwerf vindt plaats langs een aantal vaste lijnen, maar er is geen structurele verbinding met de interne gemeentelijke coördinator inclusie en de werkgroep Toegankelijkheid.

Na afloop van de verkiezingen worden alle ingezette voorzitters van de stembureaus via e-mail gevraagd een aantal evaluatievragen te beantwoorden. Hierin is een expliciete vraag opgenomen over de geschiktheid en de toegankelijkheid van de stemlocatie. De respons op deze evaluatiemails is doorgaans goed en levert bruikbare, direct oplosbare praktische feedback op (zoals opmerkingen over de verlichting). Er is geen evaluatiemoment met eigenaren of beheerders van stemlocaties. De werkgroep Toegankelijkheid of andere ervaringsdeskundigen worden niet actief betrokken bij de voorbereiding van verkiezingen en de evaluatie achteraf.

Een structureel systeem voor borging van de evaluatie, waarbij consequent wordt vastgelegd wat de uitkomsten van een evaluatie zijn en hoe deze opgevolgd gaan worden, is er niet. In een kleine gemeente is dit ook lastig, zo wordt aangegeven in de interviews. Veel kennis zit in de hoofden van medewerkers en informatie is versnipperd. Er wordt wel geprobeerd deze informatie te bundelen in documenten. Dit zou ook in de verkiezingsapp kunnen maar de jaarlijkse licentie voor deze module bedraagt 1.500 euro. De besteding van deze middelen moet worden afgewogen tegen de opbrengst, die bestaat uit beperkte maar bruikbare verbeterpunten.

[37] Het gaat hier om de volgende stemlocaties: De bibliotheek in Oosterwolde, Verenigingsgebouw Pro Rege in Donkerbroek, Dorpshuis Oan ‘e Feart in Donkerbroek, Zaal ‘t Anker in Elsloo, Dorpshuis De Mande in Haule en Dorpskantine in Nijeberkoop.

# Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

De eerste fase van het onderzoek was gericht op het beleid. Hiervoor heeft de rekenkamer een literatuuronderzoek en een documentenstudie gedaan. Er is gekeken naar gemeentelijke documenten, schriftelijke communicatie met de gemeenteraad, landelijke en Europese regelgeving, handreikingen, checklists en overige relevante literatuur.

De tweede fase van het onderzoek was gericht op de toetsing van de praktijk aan de beleidskaders. Om een goed beeld te krijgen van hoe de toegankelijkheid van de stemlokalen in de praktijk is heeft de rekenkamer op de verkiezingsdag, 18 maart 2026, alle stemlocaties in de gemeente bezocht en geschouwd. Hiervoor is gebruikgemaakt van een checklist. De rekenkamer heeft, op basis van eigen expertise en voorbeelden van andere rekenkamers, de BZK-toegankelijkheidschecklist ingekort tot een overzichtelijke versie voor dit rekenkameronderzoek (Bijlage 3: werkwijze locatieschouw). Het gemeentelijk team verkiezingen informeerde de voorzitters van de stembureaus over het onderzoek en voorzag hen van een door de rekenkamer opgestelde informatiefolder over het onderzoek en een enquête waarin ze hun eigen observaties ter ondersteuning van de oordeelsvorming door de rekenkamer konden delen.

Om onderzoeksvraag 2 te beantwoorden heeft de rekenkamer het gemeentelijke team verkiezingen gevraagd om informatie (zoals besluiten, brieven of memo's) met betrekking tot de toegankelijkheid van stemlokalen in Ooststellingwerf te delen zoals deze in de afgelopen jaren is verstrekt aan de gemeenteraad.

Om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden heeft de rekenkamer de gemeentelijke website bezocht op diverse dagen voorafgaand aan de verkiezingsdag. Ook heeft de rekenkamer de door de gemeente verstrekte informatie aan kiezers bekeken en de website www.WaarIsMijnStemlokaal.nl bezocht op verschillende dagen voorafgaand aan de verkiezingsdag.

Ook zijn gesprekken gevoerd met een medewerker van het team verkiezingen, de coördinator inclusie, de portefeuillehouder en een vertegenwoordiger van de Werkgroep Toegankelijkheid.

De kwalitatieve en kwantitatieve data die de rekenkamer met deze onderzoeksstappen heeft verzameld, is vervolgens geanalyseerd en verwerkt in dit onderzoeksrapport.

Dit onderzoeksrapport is conform het onderzoeksprotocol van de rekenkamer voorgelegd aan de ambtelijke organisatie van de gemeente voor ambtelijk hoor en wederhoor, om na te gaan of de feiten zoals beschreven in dit rapport juist en volledig zijn. Op- of aanmerkingen als gevolg van dit ambtelijk hoor en wederhoor zijn, na zorgvuldige afweging van de rekenkamer, verwerkt. De wijze waarop de rekenkamer dit gedaan heeft is met een memorie van antwoord teruggekoppeld aan de gemeentelijke organisatie. Vervolgens zijn de conclusies en aanbevelingen geschreven.

De aanbevelingen zijn voor bestuurlijk wederhoor voorgelegd aan het college van b. en w. (eveneens conform onderzoeksprotocol van de rekenkamer). De bestuurlijke reactie van het college is opgenomen in het onderzoeksrapport (evenals het nawoord van de rekenkamer).

## Belangrijke begrippen

- Stemlocatie: Het gebouw waarin inwoners kunnen stemmen.
- Stemlokaal: De ruimte binnen de stemlocatie waarbinnen inwoners kunnen stemmen.
- Stembureau: Het gaat hier om zowel de organisatievorm (de stembureauleden) als de specifieke, afgebakende ruimte in het stemlokaal waar kiezers hun stem uitbrengen. Meestal is in een stemlokaal één stembureau aanwezig. Er zijn ook stemlokalen met meer stembureaus, meestal zijn dat dan niet meer dan twee stembureaus per stemlokaal. In de gemeente Ooststellingwerf is dit het geval in het gemeentehuis in Oosterwolde.

# Bijlage 2 Bronnenlijst

**Respondenten**

- Projectleider verkiezingen
- Portefeuillehouder
- Coördinator Inclusie
- Vertegenwoordiger werkgroep Toegankelijkheid
- Ervaringsdeskundige (fysieke beperking)

De **enquête** is uitgezet onder de voorzitters van de stembureaus.

**Gemeentelijke bronnen**[38]

- Verkiezingen | Gemeente Ooststellingwerf
- Waar is mijn stemlokaal - Ooststellingwerf
- Brief aan de gemeenteraad d.d. 27 jauari 2026 en 9 april 2024 : 'toegankelijkheid stembureaus gemeenteraadsverkiezing' (met bijlagen)
- Overzicht toegankelijkheid stembureaus
- Enquête gemeenteraadsverkiezing 2026
- Ansichtkaart 1e keer stemmers 2026
- Nieuwe Ooststellingwerver 26-02-2026
- Verslag van het overleg inclusiepanel en projectgroep verkiezingen d.d. 2 juli 2025

[38] Bronnen die gebruikt zijn voor het literatuuronderzoek, zijn vermeld in de voetnoten bij betreffende tekst

## Bijlage 3 Werkwijze locatieschouw

Om de toegankelijkheid van de stemlokalen in de praktijk te toetsen, is tijdens de verkiezingsdag een onafhankelijke locatieschouw uitgevoerd bij alle stemlocaties in de gemeente. Hierbij is gebruikgemaakt van een vaste en gestructureerde werkwijze, waarbij de volgende stappen en instrumenten zijn gehanteerd:

**Instructie en voorlichting vooraf:** Alle schouwers zijn door de rekenkamer vooraf getraind om de schouw uit te voeren. Om te zorgen dat het verkiezingsproces op de dag zelf ongestoord kon doorgaan, zijn de voorzitters van de stembureaus vooraf door de gemeente geïnformeerd over het rekenkameronderzoek en de komst van de schouwers. Daarnaast is er vooraf een informatieve folder gemaakt die aan de stemkit van de stembureaus was toegevoegd. Op deze manier waren alle stembureauleden tijdig op de hoogte van het doel en de achtergrond van het onderzoek.

**Aanmelding op locatie:** Bij aankomst op een stemlocatie meldde de schouwer zich direct bij de voorzitter van het betreffende stembureau. Hierbij werd nogmaals kort en helder de opzet van de schouw en de aard van de werkzaamheden uitgelegd. De schouwers waren herkenbaar door middel van een naambadge.

**Gestructureerde observatie:** De feitelijke schouw is uitgevoerd aan de hand van een objectieve en uitgebreide checklist die is gebaseerd op de checklists van de Rijksoverheid en eerder door andere rekenkamers uitgevoerd onderzoek. Iedere schouwer heeft dezelfde werkzaamheden uitgevoerd aan de hand van de checklist. Er zijn foto's gemaakt van opvallende zaken bij de betreffende stemlokalen, zowel positief als negatief.

**Onderlinge afstemming:** Om de logistieke planning gedurende de dag soepel te laten verlopen en direct praktijkervaringen of onvoorziene situaties met elkaar te kunnen delen, stonden de schouwers continu in contact met de rekenkamer en met elkaar via een speciale WhatsAppgroep.

**De tijdens de schouw beantwoorde vragen luiden als volgt:**

1. Wat is je naam?
2. Bij welk stembureau ben je?
3. Hoe laat begin je aan deze schouw?
4. Zijn er bijzondere omstandigheden ten tijde van de observatie?
5. Er is een gehandicaptenparkeerplaats aanwezig in de buurt van het stemlokaal?.
   - ☐ Ja
   - ☐ Nee
6. Is de aanwezige gehandicaptenparkeerplaats een permanente gehandicaptenparkeerplaats of een tijdelijke parkeerplaats?
   - ☐ (Niet van toepassing, er is geen gehandicaptenparkeerplaats
   - ☐ De parkeerplaats is tijdelijk
   - ☐ De parkeerplaats is permanent
   - ☐ Weet ik niet, omdat_____
7. Is de logische route vanaf deze gehandicaptenparkeerplaats naar het stemlokaal toegankelijk?

- ☐ Niet van toepassing, er is geen gehandicaptenparkeerplaats
- ☐ Ja
- ☐ Nee, want_____
- ☐ Weet ik niet, omdat_____

8. Hoeveel vrije reguliere parkeerplekken zijn er beschikbaar in de buurt van de entree van het stemlokaal?
   - ☐ Geen vrije reguliere parkeerplekken
   - ☐ 1-2 vrije reguliere parkeerplekken
   - ☐ 3-5 vrije reguliere parkeerplekken
   - ☐ 6 of meer vrije reguliere parkeerplekken
9. Bij de stemlocatie staat een vaandel waardoor de locatie op afstand al zichtbaar is.
   - ☐ Ja
   - ☐ Nee
10. Bij de ingang van de stemlocatie staat een bord met “Stemlokaal” of “Stembureau”
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
11. De route vanaf de stoep naar de entreedeur van de stemlocatie is…..
    - ☐ verhard
    - ☐ vrij van obstakels
    - ☐ vlak of de hoogteverschillen zijn passend overbrugd
12. Zijn er geleidelijnen aanwezig buiten en/of binnen de stemlocatie voor mensen met een visuele beperking?
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
13. De route vanaf de hoofdentree van het gebouw door het gebouw heen naar het stemlokaal is…
    - ☐ voldoende breed[39]
    - ☐ vrij van obstakels
    - ☐ duidelijk aangegeven
    - ☐ zonder drempels of hoogteverschillen van meer dan 2 cm die niet zijn overbrugd door bijvoorbeeld een drempelhulp
14. Alle deuren en soortgelijke doorgangen zijn minimaal 85 cm breed;
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee, maar wel 80 cm of breder
    - ☐ Nee, smaller dan 80 cm
15. Deuren die je handmatig open moet doen en die niet permanent open staan, zijn te openen vanuit een rolstoel
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
    - ☐ Weet ik niet, omdat_____
16. Er is voldoende beweegruimte/verkeersruimte in het stemlokaal om….

[39] Dit onderdeel van het toegankelijkheidscriterium is in deze schouw uiteindelijk niet beoordeeld. In de praktijk bleek dit binnen de mogelijkheden van de schouw lastig te beoordelen voor de schouwers, waardoor we er voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten van de schouw voor gekozen hebben dit onderdeel niet mee te nemen in de beoordeling van de toegankelijkheid van stemlocaties.

- ☐ de stemtafel met een rolstoel te bereiken;
  - ☐ Ja
  - ☐ Nee
- ☐ het stemhokje met een rolstoel te bereiken;
  - ☐ Ja
  - ☐ Nee
- ☐ de stembus met een rolstoel te bereiken;
  - ☐ Ja
  - ☐ Nee

17. Er is een onderrijdbaar stemhokje met een laag werkblad aanwezig;
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
18. Liggen er kokosmatten en/of rubber(ring)matten in of bij deze stemlocatie?
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
19. Er is een leesloep met werkende verlichting aanwezig
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
20. Er is een kandidatenlijst in braille aanwezig
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
21. Er is een kandidatenlijst met grote letters aanwezig
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
22. Is er een stemmal met audio-ondersteuning (stembox/soundbox) aanwezig voor mensen met een visuele beperking of mensen die moeite hebben met lezen?
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
23. Is er een officiële gebarentolk op locatie bij het stembureau of op afstand (via videobellen) aanwezig die de Nederlandse Gebarentaal (NGT) beheerst?
    - ☐ Ja, de hele dag
    - ☐ Ja, maar niet de hele dag. Alleen van..... tot ..... uur
    - ☐ Nee
24. Is er een stembureaulid aanwezig die de Nederlandse Gebarentaal (NGT) beheerst?
    - ☐ Ja, de hele dag
    - ☐ Ja, maar niet de hele dag. Alleen van..... tot ..... uur
    - ☐ Nee
25. Er zijn stoelen aanwezig in het stemlokaal waar kiezer op kunnen gaan zitten
    - ☐ Ja, er zijn _____ stoelen aanwezig
    - ☐ Nee
26. Van de aanwezige stoelen hebben minimaal 1 op de 5 armleuningen.
    - ☐ Ja
    - ☐ Nee
27. Is er een openbaar toilet aanwezig in de stemlocatie?
    - ☐ Ja, een gewoon toilet

- ☐ Ja, (ook) een toilet toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking
- ☐ Nee

28. Heb je aanvullende opmerkingen over deze locatieschouw? Is het van belang voor het onderzoek dat we nog iets weten wat niet in de vragenlijst naar voren komt? Vul dat hier in nadat je klaar bent met schouwen.

# Bijlage 4 Toetsing aan het normenkader

In deze bijlage vindt u het normenkader aan de hand waarvan we de deelvragen beantwoorden en de score van de gemeente bepalen. Voor deze score hanteren we de volgende normering:

- 🟢 = aan de norm wordt (grotendeels) voldaan
- 🟡 = aan de norm wordt deels voldaan
- 🔴 = aan de norm wordt (grotendeels) niet voldaan

In de eerste kolom van de tabel leest u het toetspunt/de norm die we hanteren voor de specifieke onderzoeksvraag. In de tweede kolom leest u de onderbouwing van de score die u in de derde kolom terugziet. De onderbouwing is gebaseerd op de informatie die in de nota van bevindingen is opgeschreven en die daarmee de uitkomst van het onderzoek is.

| Toetspunt | Toelichting | Score |
|---|---|---|
| **Deelvraag 1**<br>Hoe zien de gemeentelijke richtlijnen/handleidingen voor het organiseren van verkiezingen eruit? In hoeverre is hierin aandacht voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden? | | |
| Er zijn actuele interne handleiding/werkinstructie voor het organiseren van verkiezingen aanwezig | Een formeel intern draaiboek ontbreekt. Het team verkiezingen gebruikt de landelijke verkiezingskalender van de Kiesraad als leidraad. Er is wel gestart met het vullen van een verkiezingsapplicatie waarin gemeentespecifieke afspraken worden vastgelegd, maar dit is nog niet volledig afgerond. | 🟡 |
| In deze interne handleidingen/werkinstructies is expliciete aandacht voor toegankelijk stemmen voor zowel inwoners met een beperking als inwoners met lage basisvaardigheden. | In de richtlijnen, de verkiezingsapplicatie en de instructies voor stembureaumedewerkers is hoofdzakelijk aandacht voor fysieke toegankelijkheid. Expliciete instructies en aandacht voor inwoners met lage basisvaardigheden (zoals laaggeletterdheid of een verstandelijke beperking) ontbreken. | 🟡 |

| Toetspunt | Toelichting | Score |
|---|---|---|
| In deze interne handleidingen/werkinstructies is expliciet de toegankelijkheid van een stemlocatie geborgd bij de keuze van locaties | Bij de keuze van locaties streeft de gemeente primair naar spreiding over alle 13 dorpen. Voor het toetsen van deze locaties baseert men zich op oudere schouwen van de locaties. Doordat er in sommige kleine dorpen geen alternatieven zijn, worden ook minder toegankelijke locaties aangewezen. Een geborgde systematiek ontbreekt. | 🟡 |
| In deze interne handleidingen/werkinstructies is expliciet de toegankelijkheid van een stemlocatie geborgd bij de manier van inrichten van locaties | Tijdens de voorzittersbijeenkomst en instructies wordt aandacht besteed aan de inrichting van het stembureau (zoals laaggeplaatste werkbladen, loepen en tape bij de stembus). | 🟢 |
| In deze interne handleidingen/werkinstructies is expliciet de toegankelijkheid van een stemmen geborgd bij de keuze van inzet van hulpmiddelen in de stemlocaties | Basishulpmiddelen zoals loepen zijn aanwezig, maar duurdere/specifieke hulpmiddelen (stemmal, braille, grote letters) worden vanwege budget en gebrek aan aanvragen niet ingezet. Er is geen sprake van een doordachte of vastgelegde keuze voor de inzet van hulpmiddelen per locatie. | 🔴 |
| In deze interne handleiding/werkinstructies is expliciet de toegankelijkheid van communicatie voor inwoners met een beperking of lage basisvaardigheden opgenomen | Er is geen specifiek communicatieplan ontworpen voor kiezers met een beperking of lage basisvaardigheden. De Kiesraad-planning wordt gevolgd en er wordt getracht op B1-niveau te schrijven, maar een vastgelegde instructie of controle hierop ontbreekt. | 🔴 |
| De interne handleidingen/werkinstructies zijn gebaseerd op of maken gebruik van de aanpak die volgt uit de VNG-handreiking (behoeftepeiling, voorbereiding, communicatie, uitvoering, evaluatie) | De gemeente gebruikt de VNG-handreiking (versie april 2024) en de bijbehorende checklists *niet* om locaties vooraf systematisch te schouwen of de processen in te richten. Voor het draaiboek wordt informatie van de kiesraad gebruikt. Bij de kiesraad wordt ook een overzicht gegeven van toegankelijkheidsinformatie. Hier staat de | 🟡 |

| Toetspunt | Toelichting | Score |
|---|---|---|
| | handreiking van de VNG tussen, maar het is niet duidelijk geworden of Ooststellingwerf deze daadwerkelijk gebruikt heeft. | |
| **Deelvraag 2**<br>Is de gemeenteraad voorafgaand aan deze verkiezingen tijdig, volledig en juist geïnformeerd over de mate van toegankelijkheid van stemlokalen? | | |
| De raad is vooraf tijdig, volledig en juist geïnformeerd over toegankelijkheid van stemlokalen | Het college voldoet aan de informatieplicht. Op 27 januari 2026 is de raad middels een formele 'Mededeling aan de Raad' geïnformeerd over het besluit om af te wijken van de toegankelijkheidseisen bij een aantal locaties. | 🟢 |
| Indien niet alle stemlokalen toegankelijk zijn heeft de raad een overzicht gekregen van welke locaties toegankelijk en niet toegankelijk zijn, met een uitleg waarom die betreffende locaties niet toegankelijk zijn. | Bij de raadsmededeling is een overzicht gevoegd waarin de 6 minder/niet-toegankelijke locaties (zoals de bibliotheek in Oosterwolde en dorpshuizen) specifiek zijn benoemd, inclusief de motivering dat dorpsspreiding prevaleert boven 100% toegankelijkheid. | 🟢 |
| De raad is geïnformeerd over vooraf benoemde maatregelen om knelpunten te beperken | In de raadsmededeling licht het college toe welke compenserende maatregelen op de locaties worden getroffen, zoals loepen, extra verlichting, laaggeplaatste schrijfbladen, markeringstape en het aanbieden van de vervoersdienst 'Automaatje'. | 🟢 |
| De raad is op de hoogte gebracht van verbeterpunten voor volgende verkiezingen | De informatievoorziening vooraf is voornamelijk een verantwoording van de afwijkingen bij de aanstaande verkiezing. Er wordt in de mededeling geen lijst met structurele verbeterpunten of een doorkijk naar volgende verkiezingen genoemd. | 🔴 |

| Toetspunt | Toelichting | Score |
|---|---|---|
| **Deelvraag 3**<br>Is de informatie en communicatie die de gemeente beschikbaar stelt over stemmen en de verkiezingen toegankelijk voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden? | | |
| Informatie over de verkiezingen is voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden makkelijk te vinden | Informatie is centraal te vinden op de gemeentelijke website en in de lokale krant. Op de website worden gerichte links aangeboden naar externe toegankelijke platforms zoals hoewerktstemmen.nl en de Verkiezingskrant in Gewone Taal. | 🟢 |
| Informatie over verkiezingen is zowel digitaal als op papier beschikbaar | Ja, de informatie wordt aangeboden via de gemeentelijke website, social media, een speciale pagina in de huis-aan-huis krant (Nieuwe Ooststellingwerver), een ansichtkaart voor eerste kiezers en via fysieke exemplaren van de Verkiezingskrant in Gewone Taal. | 🟢 |
| Er is actief ingezet op het verspreiden van informatie conform een communicatieplan passend bij de verschillende doelgroepen (mensen met lage basisvaardigheden en met een beperking) | Er is geen specifiek communicatieplan opgesteld voor deze doelgroepen. Hoewel wel de Verkiezingskrant in Gewone Taal fysiek wordt verspreid (bij o.a. het gemeentehuis en de bibliotheek), is er geen doelgroepspecifieke communicatiestrategie. | 🟡 |
| De informatie is beschikbaar in begrijpelijke taal (B1) | De gemeente probeert teksten op B1-niveau op te stellen. Daarnaast heeft de gemeentelijke website een AI-tool (‘eenvoudige tekst’) waarmee kiezers de inhoud met één klik in een vereenvoudigde pop-up kunnen laten herschrijven. | 🟢 |
| Er wordt gebruik gemaakt van pictogrammen/korte teksten en eventueel audio/gebaar | Op de website wordt gelinkt naar video's met uitleg (hoewerktstemmen.nl). Er is een gebarentolk op afstand beschikbaar via een videoverbinding. Specifieke beeldtaal of pictogrammen in de eigen gemeentelijke uitingen worden echter beperkt gebruikt. | 🟢 |

| Toetspunt | Toelichting | Score |
|---|---|---|
| Het is voor inwoners met een beperking en met lage basisvaardigheden duidelijk waar gestemd kan worden en welke voorzieningen per locatie aanwezig zijn. Deze informatie is volledig beschikbaar op https://waarismijnstemlokaal.nl/ | De gegevens over locaties en specifieke voorzieningen zijn zorgvuldig ingevuld en gesynchroniseerd met waarismijnstemlokaal.nl. Omdat locaties vooraf niet opnieuw integraal zijn geschouwd, is de informatie grotendeels gebaseerd op historische data en afwijkingen uit het verleden en daarmee niet altijd actueel. | 🟡 |
| Er wordt in communicatie uitingen aantoonbaar rekening gehouden met mensen met een beperking en mensen met lage basisvaardigheden | Door het gratis verspreiden van de ProDemos-verkiezingskrant, de AI-knop voor eenvoudige taal en het verwijzen naar de vervoersdienst Automaatje wordt er aantoonbaar rekening gehouden met deze doelgroepen. | 🟢 |
| **Deelvraag 4**<br>Zijn de stemlokalen toegankelijk voor inwoners met een lichamelijke beperking, bijvoorbeeld inwoners die blind zijn of gebruik maken van een rolstoel of rollator? | | |
| <<de normering van deze deelvraag bestaat primair uit de uitkomsten van de locatieschouw>> | Op basis van de locatieschouw en de vereenvoudigde beoordeling conform BZK criteria scoren 10 van de 22 stemlocaties een onvoldoende en zijn daarmee niet toegankelijk voor mensen met een beperking.<br><br>Op de aanvullende criteria die de rekenkamer hanteert scoort de gemeente ambivalent. Deels onvoldoende, bijvoorbeeld m.b.t. De aanwezigheid van een kandidatenlijst in grote letters of een stemmal met audio-ondersteuning, maar ook deels voldoende, bijvoorbeeld op de duidelijkheid van de aanduiding van de stemlocaties, de route door het gebouw naar het stembureau en de aanwezigheid van een tolk op afstand en een toegankelijk toilet voor mensen met een lichamelijke beperking. | 🟡 |

| Toetspunt | Toelichting | Score |
|---|---|---|
| **Deelvraag 5**<br>Is het uitbrengen van een stem toegankelijk voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden? | | |
| Proces ingericht op geheim en zelfstandig stemmen | Hoewel alle locaties beschikten over een leesloep en voldoende verkeersruimte hadden, was het proces op de meeste plekken niet optimaal ingericht voor zelfstandig stemmen. De fysieke inrichting faciliteert overal zelfstandig stemmen met een laaggeplaatst werkblad. Echter, bij zware deuren of het ontbreken van fysieke hulpmiddelen voor visueel beperkten zijn kiezers verplicht afhankelijk van hulp, wat de zelfstandigheid en het stemgeheim onder druk zet. 5 van de 22 locaties (23%) zijn geheel toegankelijk, 7 (32%) gedeeltelijk toegankelijk en 10 (45%) ontoegankelijk. | 🟡 |
| Er is in de Instructies/training voor stembureauleden aandacht voor bejegening en hulpregels | Tijdens de instructiebijeenkomst en e-learning is er aandacht voor de bejegening en wettelijke regels rond fysieke hulp. Er zijn geen signalen dat er bij stembureauleden onduidelijkheden waren. | 🟢 |
| Er is ondersteuning (op verzoek) mogelijk | Stembureauleden zijn vanuit de 'mienskip'-gedachte zeer hulpvaardig en ondersteuning bij een fysieke beperking is op verzoek altijd direct aanwezig. Ook is de gebarentolk op afstand beschikbaar en was op 1 locatie een gebarentalig stembureaulid aanwezig. | 🟢 |
| **Deelvraag 6**<br>Op welke manier evalueert de gemeente verkiezingen die hebben plaatsgevonden en hoe worden deze uitkomsten meegenomen in de verbetering van de organisatie van de volgende verkiezingen?<br>Is hierbij specifiek aandacht voor de toegankelijkheid van stemmen voor inwoners met een beperking en inwoners met lage basisvaardigheden? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet? | | |
| Na elke verkiezing wordt er standaard een evaluatie uitgevoerd | Ja, na afloop worden alle stembureauvoorzitters digitaal bevraagd over het verloop van de verkiezingsdag. | 🟢 |

| Toetspunt | Toelichting | Score |
|---|---|---|
| In deze evaluatie is expliciet als onderwerp de evaluatie van de toegankelijkheid van stemmen opgenomen | In de evaluatiemail aan voorzitters is een specifieke vraag opgenomen over de geschiktheid en toegankelijkheid van de stemlocatie. Toegankelijkheid voor mensen met lage basisvaardigheden maakt nog geen onderdeel uit van de evaluatie. | 🟡 |
| Knelpunten en bijbehorende oorzaken rondom toegankelijkheid van stemmen worden vastgelegd | Opmerkingen uit de enquêtes en uit de processen-verbaal worden door het kernteam verzameld en waar mogelijk verwerkt. | 🟢 |
| Een concrete lijst met verbeterpunten, inclusief planning en verantwoordelijken, wordt opgesteld om tijdens de volgende verkiezingen te implementeren | Er is geen structureel borgingssysteem of actieplan met een concrete planning en verantwoordelijken. Kennis en verbeterpunten zitten grotendeels in het hoofd van de medewerkers of liggen versnipperd in documenten. | 🔴 |
| Hierin zijn, indien nodig, gerichte maatregelen opgenomen om stemmen voor mensen met een beperking én lage basisvaardigheden toegankelijk(er) te maken | Gerichte maatregelen voor inwoners met lage basisvaardigheden worden niet geborgd of meegenomen in de evaluatieopvolging. | 🟢 |
| Ervaringsdeskundigen worden betrokken bij de voorbereiding van verkiezingen en de evaluatie achteraf | Ervaringsdeskundigen, de Werkgroep Toegankelijkheid of de interne coördinator inclusie worden momenteel niet actief betrokken bij de voorbereiding of evaluatie van de verkiezingen. | 🔴 |

# Bijlage 5 Relevante wetsartikelen en internationale verdragen

**Grondwet**
**Artikel 4:**
Iedere Nederlander heeft gelijkelijk recht de leden van algemeen vertegenwoordigende organen te verkiezen alsmede tot lid van deze organen te worden verkozen, behoudens bij de wet gestelde beperkingen en uitzonderingen.

**Kieswet**
**Artikel J4, lid 1, 2 en 3:**
1 Burgemeester en wethouders wijzen voor elk stembureau een geschikt stemlokaal aan. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen hieromtrent nadere regels worden gesteld. De burgemeester doet van de adressen van de stemlokalen mededeling aan de kiezer op bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen wijze.
2 Burgemeester en wethouders dragen er zorg voor dat alle in de gemeente aangewezen stemlokalen zodanig zijn gelegen en zo zijn ingericht en uitgerust dat kiezers met lichamelijke beperkingen zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen.
3 Indien burgemeester en wethouders niet voldoen aan het tweede lid informeren zij de gemeenteraad over de reden hiervoor.

**Artikel J28:**
Wanneer aan het stembureau blijkt dat een kiezer wegens zijn lichamelijke gesteldheid hulp behoeft, staat het toe dat deze zich laat bijstaan.

**Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, New York, 13-12-2006**
**Artikel 1: doelstelling**
Doel van dit Verdrag is het volledige genot door alle personen met een handicap van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid te bevorderen, beschermen en waarborgen, en ook de eerbiediging van hun inherente waardigheid te bevorderen. Personen met een handicap omvat personen met langdurige fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, effectief en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving.

**Artikel 29a Participatie in het politieke en openbare leven**
De Staten die Partij zijn garanderen personen met een handicap politieke rechten en de mogelijkheid deze op voet van gelijkheid met anderen te genieten, en verplichten zich:

A. te waarborgen dat personen met een handicap effectief en ten volle kunnen participeren in het politieke en openbare leven, hetzij rechtstreeks, hetzij via in vrijheid gekozen vertegenwoordigers, met inbegrip van het recht, en de gelegenheid, voor personen met een handicap hun stem uit te brengen en gekozen te worden, onder andere door:

I. te waarborgen dat de stemprocedures, -faciliteiten en voorzieningen adequaat, toegankelijk en gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn;

Ii. het recht van personen met een handicap te beschermen om in het geheim hun stem uit te brengen bij verkiezingen en publieksreferenda zonder intimidatie en om zich verkiesbaar te stellen, op alle niveaus van de overheid een functie te bekleden en alle openbare taken uit te oefenen, waarbij het gebruik van ondersteunende en nieuwe technologieën, indien van toepassing, wordt gefaciliteerd;
Iii. de vrije wilsuiting van personen met een handicap als kiezers te waarborgen en daartoe, waar nodig, op hun verzoek ondersteuning toe te staan bij het uitbrengen van hun stem door een persoon van hun eigen keuze;

## Bijlage 6 Lijst met bezochte stemlocaties

1. Oosterwolde, Gemeentehuis 1
2. Oosterwolde, Gemeentehuis 2
3. Oosterwolde, Stellinghaven
4. Oosterwolde, Het Anker
5. Oosterwolde, Bibliotheek
6. Oosterwolde, MFS Zuid (ingang aan de Snellingerdijk)
7. Appelscha, De Schutse
8. Appelscha, Sporthal de Steegdenhal
9. Appelscha, Dorpskamer
10. Haulerwijk, Sportcentrum
11. Haulerwijk, Sinnehiem
12. Donkerbroek, Verenigingsgebouw Pro Rege
13. Donkerbroek, Dorpshuis Oan 'e Feart
14. Oldeberkoop, MFA MeJander
15. Makkinga, Dorpshuis Grietenijhûs
16. Waskemeer, MFC - Dorpshuis 't Ald leger
17. Elsloo, Zaal 't Anker
18. Haule, Dorpshuis De Mande
19. Fochteloo, Dorpshuis Et Legien
20. Ravenswoud, Dorpshuis De Wyken
21. Langedijke, Dorpshuis Oons Dörpshuus
22. Nijeberkoop, Dorpskantine